

Külföldi munkavállalás, foglalkozásváltás és szakmaelhagyás

HÁRS ÁGNES – SIMON DÁVID

*Az útnak indulók leggyakrabban a magasabb bér, a jobb munkafeltételek vagy a kellemesebb munkakörnyezet reményében döntenek a külföldi munkavállalás mellett. A migrációs modellekben feltételezett képet személyes motivációk árnyalják és teszik változatossá. A remélt előnyök és nyereségek, a haszonmaximalizálás mellett az elhatározás sokszor áldozattal, személyes veszteséggel jár. Aki külföldön vállal munkát, gyakran a hazaitól eltérő tevékenységet végez. A szakmaelhagyás, foglalkozásváltás lehet ígéret, de veszteséget is okozhat. A cikk a migrációnak ezt a szeletét, a külföldre költözött és ott munkát vállaló magyarok foglalkozásváltásának, pályaelhagyásának a mintázatát és motivációját vizsgálja.**

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: C83, J40, J60, J61.

Kulcsszavak: migráció, munkapiac, külföldi munkavállalás, szakmaelhagyás, modelszámítás.

A migrációval kapcsolatos szakmai és közgondolkodásban magától értetődőnek tetszik, hogy azért érdemes külföldön dolgozni, mert ugyanazért a munkáért sokszorosan magasabb jövedelmet remélhet, aki külföldön vállal munkát. A migrációs szakirodalom legelterjedtebb és legbefolyásosabb irányzata a humántőke-elméletre építve azt feltételezi, hogy elsősorban azok indulnak el, akik számára az elvándorlás a hosszabb életpályából adódó bérkülönbség miatt kifizetődő (Becker, 1975; Borjas, 1989), ezért a migráció lehetőségét főként a fiatalok választják. A várakozások szerint az iskolázottabbak, a piacképes diplomával, szakmával rendelkezők nagyobb valószínűséggel döntenek a kivándorlás mellett, feltételezve hogy az eladható tudás

* A cikk alapját jelentő kutatás megvalósítására az NKFI-120711 számú kutatási támogatás nyújtott lehetőséget.

A kézirat első változata 2020. május 15-én érkezett szerkesztőségünkbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2020.64.5-6.60>

Hárs Ágnes, vezető kutató, KOPINT-TÁRKI. E-mail: agnes.hars@kopint-tarki.hu

Simon Dávid, egyetemi adjunktus, ELTE. E-mail: simon.david@tatf.elte.hu

mellett ők rendelkeznek leginkább a kivándorlás kockázatát és költségeit csökkentő egyéb erőforrásokkal, nyelvtudással, az idegen helyzethez való alkalmazkodási képességgel (*Blaskó–Gödri*, 2014).

A migrációt választók mobilabbak és alkalmazkodóképesebbek a hazaiaknál, ami növeli a munkapiac rugalmasságát és vonzóvá teszi ezt a munkaerőt a fogadó ország számára (*Borjas*, 2001; *Kahanec* és szerzőtársai, 2016; *Guzi* és szerzőtársai, 2018). A vonatkozó szakirodalomban elfogadott, hogy a bevándorlók a külföldi munkával kapcsolatos döntésüket önszelekcióval hozzák meg, amelynek megtérülését a remélt haszon és a kibocsátó országban jellemző gazdasági és munkapiaci környezet határozza meg (*Borjas*, 1987). A munkaerő migrációjával foglalkozó szakirodalom gazdag empiriára építő szelete részletesen vizsgálja az önszelekció folyamatát, amely szerint a migránsok túlképzettsége a migráció természetével szükségképpen együtt járó jelenség (*Bauer–Zimmermann*, 1999; *Nowotny*, 2016). *Huber* és szerzőtársai [2010] szerint az Európai Unióban a felsőfokú végzettségű külföldön születettek egyharmada, a középfokú végzettséggel rendelkezők egyötöde túlképzett a betöltött munkaköréhez képest.

A migráció növekedésével együtt azonban megjelenik a „migráció kultúrája” is, amelynek a lényege, hogy amennyiben a külföldi munkavállalás komoly lehetőségként fogalmazódik meg az érintett csoportok számára, úgy azok – felülértékelve a migráció előnyeit – ennek megfelelő életstratégiát alakíthatnak ki, ami ellentétes lehet a hazai elképzeléseikkel. A szakirodalomban olvashatók példák, melyek a várt haszon reményében előnyös magasabb iskolázottságot hangsúlyozzák, míg mások a külföldi munkalehetőségek megszerzése érdekében az otthoni előrejutáshoz szükséges tanulás elvetését (*Kandel–Massey*, 2002).

Az elméleti feltételezések alapján általános az a várakozás, hogy aki külföldön akar dolgozni, az a migrációval elérhető magasabb jövedelem reményében várhatóan olyan munkát is elfogad, amely a képzettségétől részben vagy teljesen eltér. A külföldi munkavállalás gyakran foglalkozásváltással, pályamódosítással jár, ami nemegyszer az egyén szakmai életpályájának a „lefelé mobilitásához” és túlképzettséghez vezet. A külföldi munkavállalás azonban ugyanúgy lehet szakmai előrejutás, továbblépés is, amit az egyéni motivációk, lehetőségek határoznak meg. A migrációs szándékot vizsgáló kutatások igazolják, hogy a jövedelemmaximalizálás mellett további motivációk is meghatározzák a külföldi munkavállalás melletti döntést (*Nowotny*, 2016). A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy mikor és miért változtat valaki külföldön foglalkozást, és ez milyen szelekcióval, hogyan és milyen valószínűséggel történik.

Elvándorlás – kutatási lehetőségek, adatok és válaszok

A migrációs döntés vizsgálatát nehezíti, hogy a rendelkezésre álló adatforrások korlátozottak. A célszágokban még magas elvándorlási arány mellett is viszonylag kis számban élnek emigránsok, akik megtalálása, számbavétele, felkeresése és részletes vizsgálata nehezen megvalósítható (González et al., 2011). A külföldön élőket vagy dolgozókat ezért a kutatások leginkább a hazai kapcsolataikon keresztül érik el. Ilyen hazai adatfelvétel lehet például a munkaerő-felmérés (Bodnár–Szabó, 2014; Hárs–Simon, 2015), de adattal szolgálhatnak más adatfelvételhez kapcsolt, az elvándorlást célzó speciális kérdőívblokkok is (például Blaskó, 2014). További lehetőséget kínál a népszámlálás teljes körű felméréseinek az adatforrása, ami alapján a hazai népességből az egy éven belül külföldre távozottak jól körülhatárolt sokasága követhető nyomon (Blaskó és munkatársai, 2014). Más kutatások esetében a kilépőket a külföldre távozásuk pillanatában látjuk, a külföldi életpálya későbbi változásait azonban már nem (Hárs–Simon, 2017).

Az említett adatfelvételek alapján fontos és hasznos kutatási eredmények születtek a külföldre elvándorlás, a kiáramlás sajátosságairól és a definiált módon elérhető csoportokról. Az eredményeket azonban korlátozza, hogy keveset tudunk a külföldön *élőkről* összességében, és különösen azokról, akiket az otthonról indított adatfelvételekkel már nehéz megtalálni, mert vagy egyedül éltek, mielőtt külföldre mentek, vagy az egész családjukkal együtt távoztak.

Ezt a jól érezhető hiányosságot csökkentik azok a vizsgálatok, amelyek a külföldön élőket az interneten keresztül online kérdezéssel keresik meg. A szabadon elindított kérdés úgynevezett kényelmi mintavétel révén sok embert elérhet, a módszer könnyen és gazdaságosan megvalósítható. Az eredményt ugyanakkor torzíthatja, hogy mivel a minta nem reprezentatív, a bizonytalan nagyságú és összetételű elvándorolt népességről nem ad általánosítható, reprezentatív képet (például Kováts–Papp Z., 2016). A migráció sajátosságait bemutató elemzések rendszerint csak a pillanatnyi helyzetet vizsgálják, a külföldön élők így elért csoportjának sikerességét, beilleszkedését, a külföldre áramlás folyamatát magát a minta nem mutatja.

A jelen cikk adatbázisa egy olyan NKFI-kutatás eredményeire épül, amely ezeket az adatkorlátokat igyekezett átlépni, a részletes eredményeket Hárs és Simon [2020] összegzik. Az online adatgyűjtésen alapuló, reprezentatívnak tekinthető mintán vizsgáljuk a külföldön élők és dolgozók sajátosságait. Az adatfelvétel reprezentatív jellegét az adatfelvétel módja tette lehetővé, a folyamat dinamikáját, az áramlások vizsgálatát a kérdés technikájával közelítettük.

A külföldön élő magyarok körében kétféle módszerrel végeztünk adatfelvételt: módosított válaszadó-vezérelt mintavétel segítségével, valamint kényelmi minta már ismert adatbázishoz illesztésével. Az anonim adatfelvételre mindkét esetben online felület segítségével került sor.

A módosított válaszadó-vezérelt mintavétel során a külföldön munkát vállalók közösségi oldalainak csoportjait használtuk kiinduló mintaként, majd a közösségi oldal profiljait dolgoztuk fel és az elérhető kapcsolati adatok alapján vettünk mintát. A közösségi oldalon a válaszadó-vezérelt mintavétel (*Salganik–Heckathorn*, 2006) egy módosított változatának, az újrásúlyozott véletlen bolyongás (reweighted random walk) szabályainak megfelelő (*Gjoka et al.*, 2010) mintát vettünk. Az egyensúlyi állapot eléréséhez elegendően hosszú láncokat alkalmaztunk, és megfelelő súlyozást használtunk, amely kompenzálta a mintába kerülés valószínűségének kapcsolatszám-arányosságát. Az így kapott minta effektív mérete nem tér el jelentősen a szokásos többlépcsős mintavételekétől.

A kényelmi mintavétel ismert adatbázishoz illesztése olyan innovatív módszer, amely a tagok mintába kerülési valószínűségének becslésén alapul egy ismert adatbázishoz történő illesztés segítségével (*Bethlehem*, 2010). Az illesztéshez korábbi modelljeinket használtuk (*Hárs–Simon*, 2017 és 2019), melyek a KSH munkaerőfelvétel-adatain alapultak.

A két adatbázist egyesítettük és utólagos rétegzéssel létrehozott súly segítségével tükörstatisztikai eloszlásokhoz illesztettük. Ehhez az Eurostat Labour Force Survey magyarországi születésűek adatait közlő on-line tábláit használtuk, ezek alapján utólagos rétegzéssel (nem és iskolai végzettség szerint) súlyoztunk.

A mintavétel alapján elért és online felkeresett válaszadóknak részletes retrospektív kérdéseket tettünk fel (quasi-longitudinal design szimulálással), ezzel közelebbítve a kiáramlás folyamatát és időbeliségét (hasonló eljárásról lásd *Liu et al.*, 2016). Emellett az időbeli folyamat megismerését segíti, hogy mintánk a külföldön élőkre reprezentatív, akik eltérő ideig éltek-dolgoztak külföldön.

Az adatbázis a Magyarországon született és jelenleg külföldön élő, illetve dolgozó 18 évesnél idősebb személyeket tartalmazza.¹ Az adatbázisunkban 1387 fő volt, az adatfelvételre 2018–2019 során került sor. A külföldön élők adatbázisát kontrollmintául szolgáló hazai 721 fős 18–60 éves korú hazai népességre reprezentatív minta

¹ Az adatfelvételkor nem határoztuk meg a külföldre távozás idejét, a végleges mintát tisztítottuk, csak a felnőttkorban távoztak szerepeltek benne.

egészíti ki.² A mintánk adatai szerint a külföldön élők meghatározó többsége 60 évnél fiatalabb, összhangban az emberitőke-elmélet feltevésével, miszerint az elvándorlás a hosszabb életpálya miatt a fiatalabbak számára jobban megtérülhet (*Becker*, 1975), valamint a hazai migrációs irodalomban leírtakkal (*Blaskó* és szerzőtársai; *Sik*, 2014; *Hárs–Simon*, 2015; *Blaskó–Gödri*, 2014). A magyarországi mintát ezért a 18–60 éves népességre korlátoztuk, így összehasonlítható külföldön élő, illetve hazai mintát kaptunk. A fentiekben leírt módszerrel a külföldön élők reprezentatív mintáján vizsgáljuk a külföldön munkát vállalókat.

A továbbiakban a külföldön élők, illetve dolgozók jellemzőit mutatjuk be a mintánk alapján, majd a pályaelhagyást vizsgáljuk a leíró statisztika eszközeivel. Végül a foglalkozásváltás magyarázatát logisztikus regressziós modellek segítségével közelítjük, és az eredményeket összegezve következtetéseket fogalmazunk meg a foglalkozásváltás várható munkapiaci, gazdasági és társadalmi hatásairól.

A külföldön élők jellemzői

A hazai és a külföldön élő 18–60 év közöttiek összetételében nemek szerint nincs jelentős eltérés, külföldön a mintánkban árnyalatnyival magasabb a nők aránya, mint a hazai mintában (52, illetve 51 százalék). A témára vonatkozó szakirodalomban evidencia, hogy a migránsok fiatalok, ezt a mintabeli eloszlás alapján pontosítani tudjuk: a külföldön élők átlagos életkora 36,8 év, ezzel szemben a hazai munkavállalóké 40,4 év. Különösen a 18–25 éves fiatalok, de a 26–35 és még a 36–45 éves jó munkavállalási korúak aránya is magasabb külföldön, mint az otthon maradtak között (18 és 11, 28 és 26, illetve 31 és 28 százalék), míg a 46–55 évesek és különösen az 55 év felettieké messze elmarad a hazai mintabeli aránytól (18 és 24, illetve 5 és 12 százalék), lásd az *1. ábrát*.

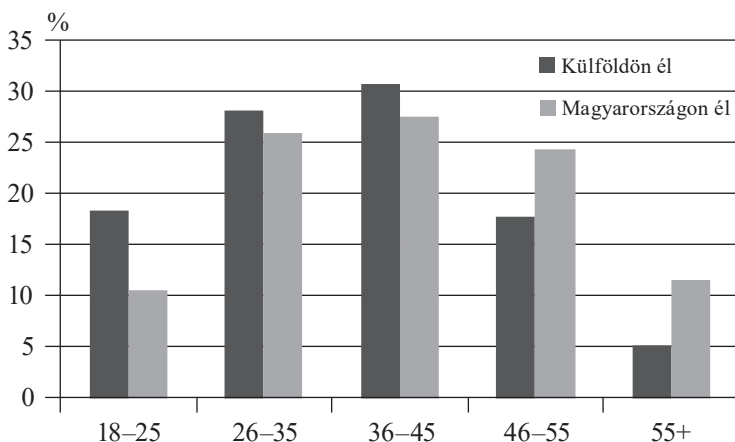
A külföldön élők többsége (85 százalék) a mintánk szerint az Európai Unióban vagy valamelyik EGT-országban él, közel 60 százalékuk a három legfontosabb célországban, az Egyesült Királyságban, Németországban és Ausztriában, összhangban minden más hazai vizsgálat eredményével (*Blaskó* és szerzőtársai, 2014; *Hárs–Simon*, 2014; *Blaskó–Gödri*, 2014). Az Egyesült Királyságot és Németországot a mintánk szerint a külföldön élők közel egynegyede, illetve egyötöde (23, illet-

² A Magyarországon élők lekérdezését a Medián Kft. végezte személyes megkereséssel, saját többlépcsős rétegzett véletlen mintavételen alapuló reprezentatív mintáján. A jelen publikációban a hazai mintát a leíró adatok összehasonlításához használjuk, a modellszámításokban nem.

ve 21 százalék), míg Ausztriát 13 százalék választotta. A migráció életkor szerint célországoként szelektív. Az Egyesült Királyságban élők fiatalabbak a többi célországban élőkénél, átlagosan 34,2 évesek, az Ausztriában élők átlagos kora 36 év, a Németországban élők kicsit idősebbek, átlagosan 36,9 évesek, a többi országban élők még idősebbek, átlagosan 38,4 évesek.

1. ábra

A Magyarországon és a külföldön élők életkori megoszlása

Forrás: Kutatási adatbázis. A külföldi mintában a 18 évesnél idősebbek, a magyar mintában a 18–60 évesek vannak.

A mintánk szerint a külföldön élők közel 70 százaléka dolgozott a megkérdezés pillanatában, és több mint 80 százaléka jelenleg vagy korábban. A külföldi munkavállalás nem végleges döntés, az érintett sokaság folyamatosan mozog és változik. A külföldön dolgozók első munkatapasztalatuk után rendszerint hazatértek, majd ismétlődően dolgoztak külföldön. A megkérdezettek a felkereséskor legalább néhány hónapja külföldön dolgoztak.³

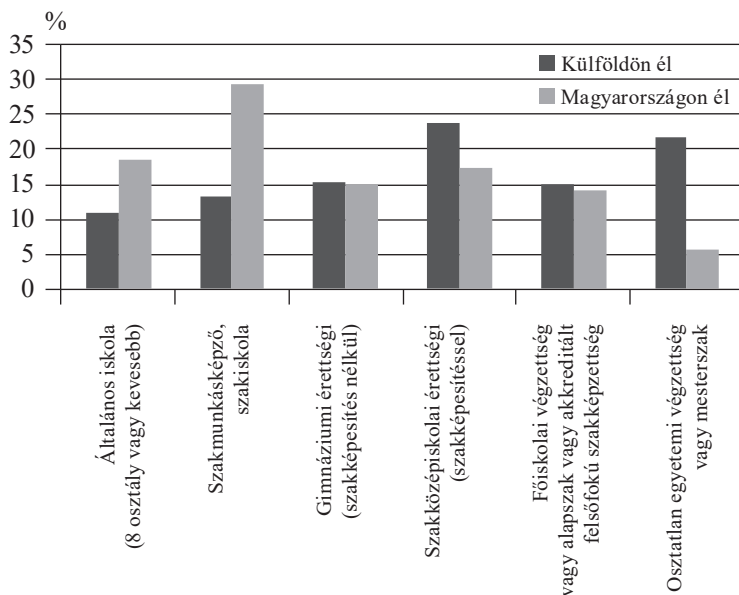
A megkérdezettek egyötöde 2006-ban vagy azt megelőzően dolgozott először külföldön, 15 százalékuk 2007 és 2010 között, 36 százalék 2011 és 2014 között és közel 30 százalék 2014 után. A külföldi munkavállalás időbeli eloszlásának mintázata lényegében megfelel a hazai elvándorlás korábban leírt trendjének (Hárs, 2016).

³ A mintába azok kerülhettek be, akik legalább 3 hónapja külföldön dolgoztak. Ennek szigorú ellenőrzése az online technikával nem pontos, mintánkban azonban mindössze 3 százalék kezdett az utolsó évben külföldön dolgozni, ami a szűrő kérdés teljesülését valószínűsíti.

Akik dolgoztak már külföldön, ezt nem folyamatosan tették, jellemzően négy-évnyi munkatapasztalatot szereztek, és a célországok között nincs jelentős eltérés – a külföldön ledolgozott idő mediánja alapján becslve. A mediánérték az átlagosnál jobban és pontosabban mutatja a külföldön szerzett munkatapasztalat hosszát. Az átlagos külföldön dolgozott idővel számolva hosszabb lenne a külföldön ledolgozott idő, átlagosan hét év, amit a mintánkba került régebben külföldön élők hosszabb külföldi munkatapasztalata magyaráz. A három fő célországban – az Egyesült Királyságban, Németországban és Ausztriában – a ledolgozott munkaviszony ideje átlagosan viszonylag rövid, 5,5–5,8 év volt, és alig tértek el egymástól, ami arra utal, hogy ezekben az országokban jellemzően a közelmúltban elvándoroltak vannak többségben.

2. ábra

A Magyarországon és a külföldön élők iskolai végzettség szerinti megoszlása

Forrás: Kutatási adatbázis.

A külföldön élők összességében iskolázottabbak a hazai 18–60 éveseknél. Az érettségivel nem rendelkezők aránya (akik legfeljebb nyolc osztályt vagy szakmunkásképzőt végeztek) a mintánk szerint alacsonyabb a külföldön élők között, mint a

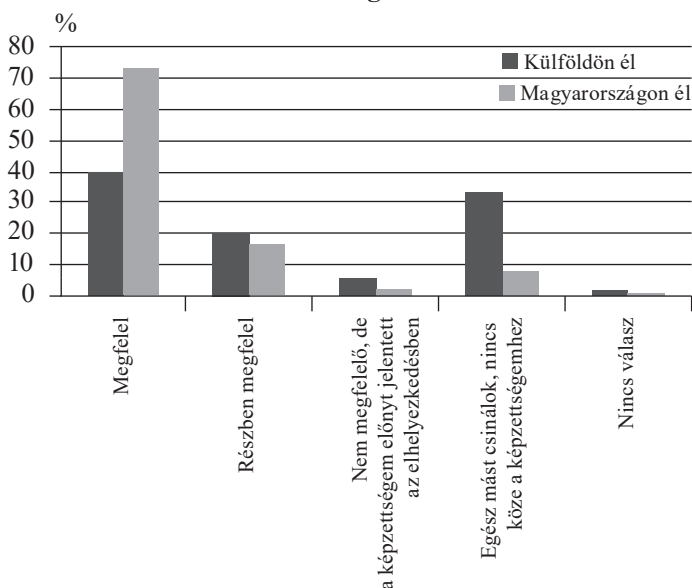
hazai mintában, míg a szakközépiskolai, a főiskolai és különösen az egyetemi végzettségüké magasabb. Lásd a 2. ábrát.

A külföldön dolgozók pályaelhagyása – leíró statisztikák

Cikkünkben azt vizsgáljuk, hogy aki külföldön vállal munkát, milyen valószínűséggel lesz pályaelhagyó, mekkora a valószínűsége annak, hogy a korábbi otthoni foglalkozása helyett külföldön más foglalkozást űz, s mi ennek a magyarázata. Azt feltételezzük, hogy a képzettség jelentős részben meghatározza a foglalkozásválasztást, és pályaelhagyónak azt tekintjük, aki a hazai foglalkozásához képest külföldön más – ennyiben az otthonihoz képest a képzettségének nem megfelelő – munkát végez.

3. ábra

A képzettségüknek megfelelő munkát végzők aránya a Magyarországon és a külföldön dolgozók esetében

Forrás: Kutatási adatbázis.

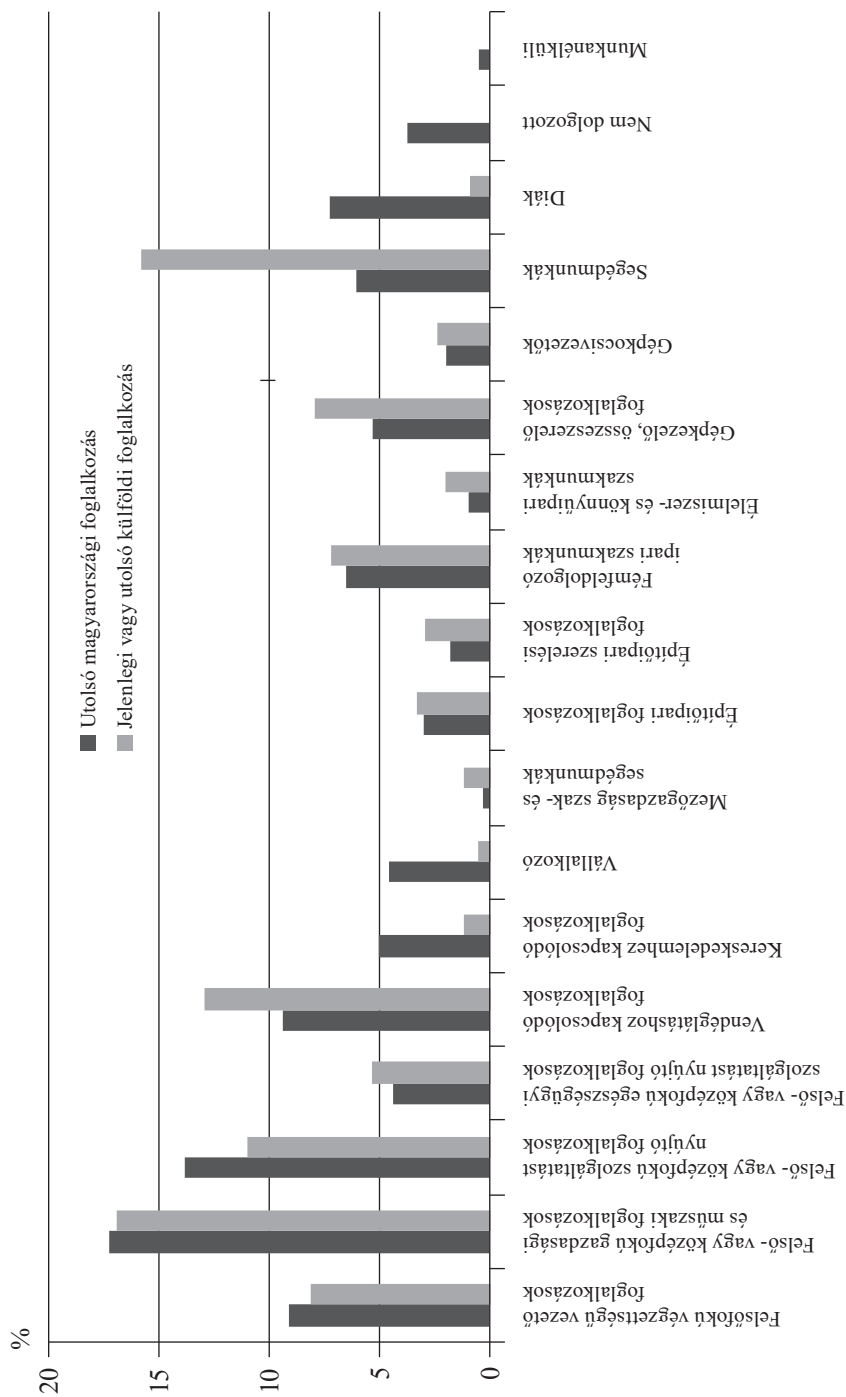
A hazai munkaerőpiacon sem ritka a korábbi foglalkozás feladása, a teljes vagy részleges pályaelhagyás. Jól közelíthető ez a jelenség annak vizsgálatával, hogy valaki a képzettségének (részben vagy egészében) megfelelő munkát végez-e. Ezt a kérdést a kutatás során a Magyarországon és a külföldön dolgozóknak is feltettük, és azt találtuk, hogy a hazai munkaerőpiacon is jellemző, hogy a foglalkoztatottak a képzettségüknek részben vagy egyáltalán nem megfelelő munkát végeznek, azonban lényeges eltérés van a külföldön és a hazai munkapiacra dolgozók helyzete között.⁴ A mintánk szerint a külföldön dolgozók között a hazainál lényegesen kisebb volt azok aránya, akiknek a munkája megfelelt a képzettségének: a hazai munkapiacra dolgozók több mint 70 százaléka vélte úgy, hogy a képzettségének megfelelő munkát végez, a külföldön dolgozóknak mindössze 40 százaléka. Ráadásul a külföldön dolgozók egyharmada látja úgy, hogy olyan munkát végez, amelynek semmi köze a képzettségéhez, ez az arány a hazai foglalkoztatottak esetében alig 10 százalék. Ezt mutatja a 3. ábra.

A foglalkozásváltás részletesebb vizsgálatához ISCO-88 kódok segítségével soroltuk be a külföldön dolgozók korábbi hazai és a jelenlegi külföldi foglalkozását. Az eredeti kódokat kicsit átalakítottuk, hogy a külföldi munkavállalásban érintett egyes csoportokat jobban be lehessen mutatni. Összesen 15 foglalkozási csoportot definiáltunk: felsőfokú végzettséget igénylő vezető foglalkozások; felső- vagy középfokú végzettséget igénylő gazdasági és műszaki foglalkozások; felső- vagy középfokú végzettséget igénylő szolgáltatást nyújtó foglalkozások; felső- vagy középfokú végzettséget igénylő egészségügyi szolgáltatást nyújtó foglalkozások; vendéglátáshoz kapcsolódó végzettséget igénylő foglalkozások; kereskedelemhez kapcsolódó végzettséget igénylő foglalkozások; továbbá a fizikai foglalkozások 7 csoportját különböztettük meg: mezőgazdasági szak- és segédmunkák; építőipari foglalkozások; építőipari szerelési foglalkozások; fémfeldolgozó ipari szakmunkák; élelmiszer- és könnyűipari szakmunkák; gépkezelő és összeszerelő foglalkozások; gépkocsivezetői és segédmunkák. Külön kategóriaként azonosítottuk továbbá a foglalkozás szerint nem ismert vállalkozókat és a diákokat. (A foglalkozások részletes felsorolását és tartalmát az 1. melléklet tartalmazza.)

⁴ A foglalkozás végzettségnek való megfelelését a válaszadó szubjektív megítélésére bíztuk, így ez az adat nem vehető össze más végzettségi és foglalkozási kategóriák összevetésén alapuló vizsgálatok eredményével, ugyanakkor a két mintán alkalmazott azonos módszer alkalmas a hazai és a külföldön élő népesség összevetésére.

4. ábra

A külföldön dolgozók utolsó magyarországi, illetve a jelenlegi (vagy legutolsó) külföldi foglalkozás szerinti megoszlásának összevetése

Forrás: Kutatási adatbázis.

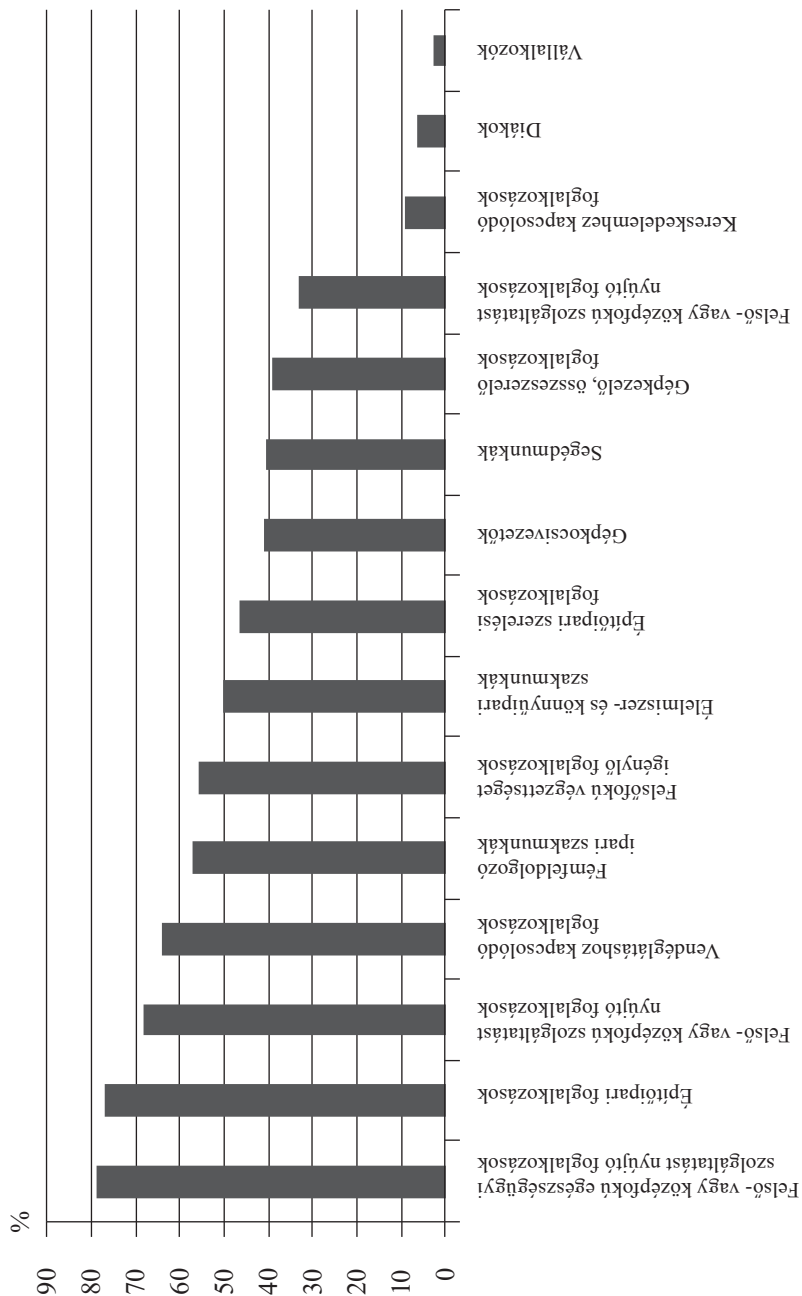
Az így kialakított foglalkozási kódok segítségével foglalkozási csoportonként össze tudtuk hasonlítani a jelenleg külföldön dolgozók utolsó otthoni és a jelenlegi (illetve ha jelenleg nem dolgozik, akkor a legutolsó) külföldi foglalkozását. A 4. ábra ezen foglalkozások megoszlását mutatja. A foglalkozáscsoportok többségében – néhány kivételtől eltekintve – nem tér el számottevően a hazai és a külföldön végzett foglalkozások aránya. Elmarad a hazaitól a külföldön felső- vagy középfokú végzettséget igénylő szolgáltatást nyújtó, kereskedelemhez kapcsolódó foglalkozásokat végzők és a vállalkozók aránya, esetükben jelentősnek tűnik a foglalkozás elhagyása. A vendéglátáshoz kapcsolódó, gépkezelő és különösen segédmunkát viszont a hazait jelentősen meghaladó arányban végeznek külföldön, azaz többen tudnak, illetve kényszerülnek ilyen foglalkozásokban elhelyezkedni. Ezt ugyancsak a 4. ábra illusztrálja.

Egyénekenként is meg tudtuk vizsgálni, hogy akik külföldre mentek, megtartották-e korábbi foglalkozásukat. A külföldön dolgozók egy része a korábbi hazai foglalkozását megtartva hasonló tevékenységet végez, nem változtatott foglalkozáscsoportot, mások igen, az arány foglalkozásonként eltérő. A korábbi foglalkozásukat leginkább a felső- vagy középfokú végzettséget igénylő egészségügyi szolgáltatást nyújtó ágazatokban dolgozók és az építőiparban munkát vállalók tartották meg (közel 80 százalékban). Ez az eredmény konzisztens hétköznapi tapasztalatainkkal és korábbi kutatásainkkal is (Hárs–Simon, 2016a, 2016b és 2017), ezeken a területeken érzékelhető a legnagyobb kereslet külföldön. Ettől elmaradva, de elég magas arányban a korábbi foglalkozásukat űzik a felső- vagy középfokú végzettséget igénylő gazdasági és műszaki területeken, a vendéglátáshoz kapcsolódóan, a fémfeldolgozó ipari szakmunkákat igénylő területeken és a felsőfokú végzettséget igénylő vezető állásokban (55–68 százalékban). A többi esetben a külföldön munkát vállalók legfeljebb fele helyezkedett el korábbi foglalkozáscsoportjában. A kereskedelemben különösen kevesen maradtak, és a diákok és vállalkozók is jelentős arányban váltottak. Ezt mutatja az 5. ábra.

A foglalkozást váltók egy része a korábbihoz viszonylag közel álló foglalkozásokban helyezkedett el külföldön, mások a korábitól nagyon eltérő, alacsonyabb státuszú állásokat is elfogadnak. Foglalkozáscsoportok szerint az eltérések jól tipologizálhatók. (Az átlépések megoszlását a 2. melléklet ábrái mutatják részletesen.)

5. ábra

A hazai foglalkozás megtartásának az aránya külföldön, foglalkozáscsoportonként

Forrás: Kutatási adatbázis.

A korábbi otthoni foglalkozásukat magas vagy elég magas arányban megőrzők közül az egészségügy területén dolgozók lényegében nem váltottak foglalkozást, az építőipart is kevesen hagyták el, akik mégis, azok betanított vagy segédmunkát végeztek. A felsőfokú végzettséget igénylő vezető foglalkozásokat, a gazdasági, műszaki és vendéglátó munkaköröket elhagyók aránya is viszonylag alacsony, akik közülük mégis foglalkozást váltottak, többségében más felső- vagy középfokú végzettséget igénylő területen helyezkedtek el, és csak elvétve végeztek betanított vagy segédmunkát. A fizikai munkát végzők közül a fémfeldolgozó ipari foglalkozást sem hagyták el nagyon nagy arányban, s akik ezt tették, könnyűipari vagy gépkezelői betanított munkákra váltottak.

A korábbi otthoni tevékenységüket részben megőrzők nagy része hasonló munkát talált külföldön, így az építési-szerelési munkakört elhagyók és a gépkocsivezetők is lényegében rokon fémipari foglalkozásokra, többségében autószerelésre váltottak. Akik otthon vállalkozók voltak, s nem volt azonosítható a korábbi foglalkozásuk, nagyrészt építési-szerelési területen helyezkedtek el külföldön – vélhetően ez állt legközelebb régi tevékenységükhöz, ennyiben ők sem tekinthetők foglalkozáselhagyónak. Másik csoportjuk azonban az otthoni vállalkozást nagyrészt segédmunkára cserélte. Az élelmiszeripari és más könnyűipari foglalkozásokat viszonylag sokan megtartották, de akik váltottak, azoknak a többsége betanított vagy segédmunkát végez.

A korábbi otthoni foglalkozását feladva a külföldön dolgozók egy csoportja bármilyen, illetve jellemzően betanított vagy segédmunkát elvállal. Így akik otthon a kereskedelemben dolgoztak vagy különféle szolgáltatást nyújtó tevékenységet végeztek, lényegében mindenféle nem ipari foglalkozást, betanított munkát és elég magas arányban segédmunkát elvállalnak külföldön. Akik otthon gépkezelők voltak, részben hasonló munkaköröket, részben építőipari, vendéglátó vagy segédmunkákat találnak. Akik korábban otthon segédmunkát végeztek, külföldön is nagy arányban segédmunkát találnak, vagy a vendéglátásban, szolgáltatásban helyezkednek el. Aki otthoni munkanélküli vagy inaktív volt, külföldön bármilyen foglalkozást, nagy arányban segédmunkát talál, és aki diák volt otthon, a legkülönbözőbb munkakörökben helyezkedik el.

Feltételezések a foglalkozásváltás magyarázatára – a modellváltozók leírása

Az eddigiekben az adatbázisunk alapján a leíró statisztika eszközeivel mutattuk meg a külföldi munkavállalással járó foglalkozásváltás jellemzőit. A továbbiakban a jelenséget magyarázó független hatásokat logisztikus regressziós modellekkel vizsgáljuk, és arra keresünk választ, mekkora a valószínűsége annak, hogy a külföldön élők pályaelhagyók lesznek, és ezt milyen hatások magyarázhatják.

A magyarázó modellek függő változója: a külföldön dolgozó vált foglalkozást. A foglalkozásváltoztatást az utolsó hazai és a jelenlegi vagy a legutolsó külföldi foglalkozást összehasonlítva vizsgáljuk. Az utolsó hazai foglalkozást a hazai életpálya elhagyott foglalkozásának tekintjük. A külföldi életpálya alatt végzett munkák az idő függvényében változhatnak. Az utolsó külföldi foglalkozásnak a külföldön tartózkodás időszakának keresgéléseit, módosításait és helykeresését követően a kérdéses pillanatában lévő (vagy a legutolsót) tekintjük.

A külföldön élők pályaelhagyását vizsgáló modellekbe általános egyéni és demográfiai változókat, majd ezt bővítve a migrációhoz kötődő családi stratégiai, illetve gazdasági és munkapiaci változókat vontunk be. A szakirodalom megállapításai és eredményei alapján azt feltételeztük, hogy a külföldi munkavállalást és ehhez kapcsolódóan a külföldön elfogadott vagy adódott munkát és az ezzel esetenként együtt járó foglalkozásváltást ezek a tényezők jól magyarázzák. A magyarázó változók a következők:

Általános egyéni és demográfiai változók:

- *Nem* (férfi/nő)
- *Iskolai végzettség* (három értéke: alapfokú vagy szakmunkás végzettséggel rendelkezik és nincs érettségije/gimnáziumi vagy szakközépiskolai érettségivel rendelkezik/felsőfokú végzettséggel rendelkezik)
- *Szakképzettség transzferálhatósága* (nincs szakképzettsége/külföldön nehezen hasznosítható szakképzettsége van/külföldön jól hasznosítható szakképzettsége van). A szakképzettséget olyan változóként definiáljuk, ahol megkülönböztetjük a szakképzettséggel nem rendelkezőket és a külföldön feltételezhetően jól, illetve kevésbé jól használható szakképzettséggel rendelkezőket. Korábbi kutatási eredmények (*Hárs–Simon, 2016a, 2016b* és *2017*) alapján előzetes feltételezéssel éltünk arról, melyek a külföldön jól hasznosítható, transzferálható szakképzettségek. Jól hasznosíthatónak az egészségügyi, az informatikai, a műszaki, a vendéglátáshoz kapcsolódó, az

építőipari és a gépjárművezető foglalkozásokban érvényesíthető szakképzettségeket tekintettük.

- *Idegennyelv-tudás szintje* (nem vagy csak gyengén beszél idegen nyelvet, illetve nem válaszolt/elég jól vagy magas szinten beszél a gyakran használt nyelvek valamelyikét, illetve egyéb nyelvet beszél). A változó értékét a kérdőívben megadott válaszok alapján határoztuk meg, és feltételeztük, hogy az idegen nyelv magasabb szintű ismerete segít a jobb külföldi munkalehetőség megtalálásában.
- *Életkor az elvándorlaskor* (ismeretlen/23 évesnél fiatalabb/23–30 éves/31 éves vagy idősebb). Az emberitőke-elmélet általánosan elfogadott értelmezése szerint (Becker, 1975) a külföldi munkavállalás sikeressége szempontjából fontos, mennyire fiatalon kerül valaki külföldre, ezért használtuk a modellben a jelenlegi életkor helyett a külföldre kerüléskor jellemző életkort. Az életkor-kategóriákat a minta kormegoszlása alapján úgy határoztuk meg, hogy az a leginkább diszkrimináljon a foglalkoztatást váltók és nem váltók között.

Migrációhoz kötődő és családi stratégia jellegű változók:

- *Családi helyzet és migrációs stratégia az elvándorlaskor* (nincs családja/a családja otthon maradt vagy az illető előbb érkezett külföldre/a családjával érkezett vagy más családtag jött előbb/egyéb vagy nincs válasz). A migrációs döntés és a külföldre költözés általában egy folyamat eredménye. Az elvándorló lehet egyedülálló vagy családos. Akinek családja van, útnak indulhat a családdal együtt vagy a családot hátrahagyva, és a család otthon is marad vagy később követi a családtagot. Az egyéni vagy családi migrációs stratégia az elinduláskor meghatározhatja és befolyásolhatja a későbbi sikeres külföldi munkavállalást és az ehhez kapcsolódóan megtett foglalkozásváltási döntést.

Gazdasági-munkapiaci változók:

- *Milyen régen dolgozik külföldön* (ismeretlen ideje/kevesebb mint 24 hónapja/24 hónapja vagy régebben). Feltételezésünk szerint a külföldön töltött idő és munkatapasztalat hossza a külföldi munkapiachoz való jobb alkalmazkodást, az integrálódást, a lehetőségek jobb kihasználását valószínűsítheti.
- *A külföldön keresett jövedelem jelentősége a családi jövedelemben* (nem nagyon jelentős/jelentős vagy nagyon jelentős). A változó értékét a kérdőívben szereplő kérdésre adott szubjektív válasz alapján definiáltuk, és azzal a fel-

tételezéssel élünk, hogy abban az esetben, ha jelentős vagy nagyon jelentős a családi jövedelmen belül a megkeresett jövedelem jelentősége, akkor külföldön a jövedelem maximalizálása érdekében a legjobb lehetőséget kell elfogadni, ami foglalkozásváltozással is járhat.

A foglalkozásváltást, pályaelhagyást magyarázó modellek és eredmények

A külföldön dolgozók foglalkozásváltásának a magyarázatát egy egyéni és demográfiai tényezőket tartalmazó alapmodell, továbbá egy családi migrációs stratégia, illetve munkapiaci részvétel hatása változóval bővített logisztikus regressziós modell segítségével kerestük. A modellek részletes leírását a 3. melléklet tartalmazza. A három modell eredményeit külön vizsgálva az alábbiakban a marginális hatásokat tekintjük át, az ábrák a szignifikáns hatásokat mutatják.

Az egyéni és a demográfiai tényezők hatása

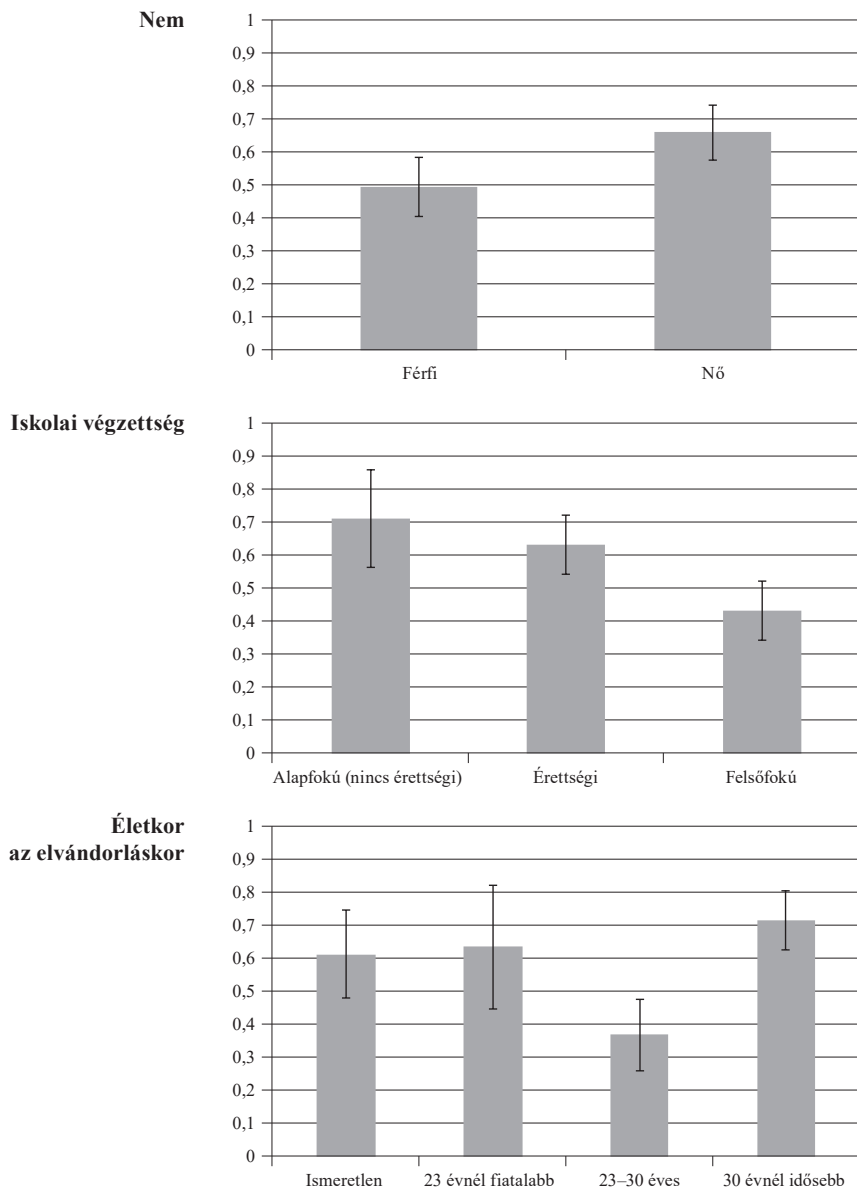
A külföldi munkavállalást befolyásoló egyéni és demográfiai tényezők hatását vizsgálja az első magyarázó modell, ezt tekintjük alapmodellnek. A modell változói: nem, iskolai végzettség, szakképzettség transzferálhatósága (külföldön jól használható-e a szakképzettség), idegennyelv-tudás szintje, életkor az elvándorláskor. A modell alapján összegezhető szignifikáns eredményeket a 6. ábra mutatja.

Összességében a foglalkozásváltás valószínűsége – bármely változót vizsgálva – elég magas, még azokban az esetekben is, amikor foglalkozásváltást csökkentő hatást látunk, tíz emberből legalább négy esetében várható, hogy az otthoni foglalkozásától eltérő munkát végez. Ez összhangban van azzal az előzőekben látott jelenséggel, hogy külföldön a hazainál jóval magasabb a képzettségüktől eltérő tevékenységet végzők aránya. A foglalkozás elhagyásának a valószínűségét befolyásoló tényezők azonban tovább árnyalják a képet.

Minden tényezőt változatlanul tekintve külföldön a nők szignifikánsan nagyobb valószínűséggel változtatnak foglalkozást, mint a férfiak: három nő közül – várhatóan – átlagosan kettő vált foglalkozást, míg a férfiaknak átlagosan a fele, ami még mindig jelentős valószínűséget jelent (6. ábra, első panel).

A felsőfokú végzettség a foglalkozásváltás valószínűségét minden más tényező változatlanlansága mellett csökkenti, bár a felsőfokú végzettségűek is kicsit több mint 40 százalékos valószínűséggel változtatnak foglalkozást, ha külföldre költöznek.

Alapmodell – egyéni és demográfiai tényezők hatása a foglalkozásváltás valószínűségére

Forrás: Kutatási adatbázis. Párunkénti szignifikancia azonos betűk esetén 5 százalékos szinten nem szignifikáns. Iskolai végzettség: érettséginel alacsonyabb (A), érettségizett (A); Életkor az elvándorlaskor: ismeretlen (B), 23 évnél fiatalabb (AB), 23–30 éves (A), 30 évnél idősebb (B)

Ezt a foglalkozásváltást 20-30 százalékponttal szignifikánsan meghaladja az alacsonyabb iskolai végzettségűek foglalkozásváltásának a valószínűsége. Az érettségivel rendelkezők és nem rendelkezők foglalkozásváltásának a valószínűsége között azonban nem látszik szignifikáns eltérés (6. ábra, második panel).

Akik 23–30 évesek voltak, amikor külföldre költöztek, minden más tényezőt változatlanak tekintve szignifikánsan kisebb – közel 40 százalékos – valószínűséggel váltanak foglalkozást külföldön, mint a harminc év felettiak. Az eltérés jelentős, több mint 30 százalékpontnyi. A 23 évesnél fiatalabbak foglalkozásváltásának a valószínűsége viszont nem bizonyult szignifikánsnak (6. ábra, harmadik panel).

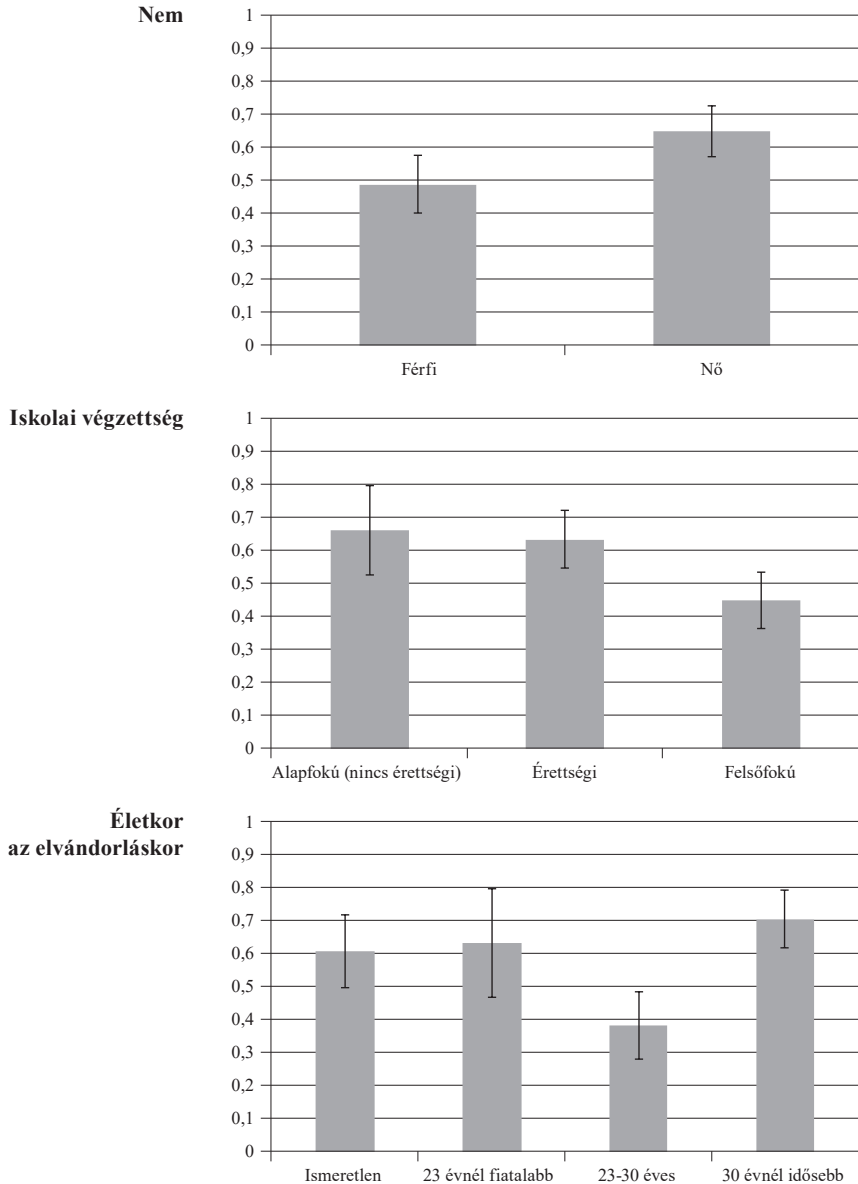
Nem teljesült az az előzetes feltételezésünk, hogy a szakképzettség transzferálhatósága hat a foglalkozásváltás valószínűségére, a külföldön jobban keresett szakmával rendelkezők ritkábban váltanak foglalkozást. Bár a marginális hatás alapján látszik az összefüggés iránya, de a transzferálhatónak feltételezett szakképzettségeknek nem volt független szignifikáns hatásuk a foglalkozásváltás valószínűségére. Az idegennyelv-tudás szintje sem bizonyult szignifikánsnak, amit egyrészt az magyarázhat, hogy a hosszabb ideje külföldön élők és ott dolgozók egy része számára a nyelvtudás szintje már nem jelent előnyt vagy gondot, másrészt főként azokban az alacsonyabb kvalifikációt igénylő foglalkozásokban kevésbé elvárás a nyelvtudás, ahol az jórészt nincs is meg.

Azt látjuk tehát, hogy minden más tényezőt változatlanak feltételezve a külföldön foglalkozást váltók nagyobb valószínűséggel nőek, nem felsőfokú végzettségűek és 30 évnél idősebbek. A szakképzettség transzferálhatósága és a nyelvtudás szintje önmagában nem volt hatással a foglalkozásváltásra.

A családi migrációs stratégia hatásával bővített modell

Az egyéni és a demográfiai változók mellett a migrációs családi stratégia hatását vizsgáltuk a második modellben. Azt feltételeztük, hogy az egyéni és a demográfiai sajátosságokon túl a foglalkozásváltással kapcsolatos döntést befolyásolja a család migrációs stratégiája, pontosabban az, hogy a külföldön dolgozók milyen családi háttérrel indultak el, milyen volt a családi helyzetük, elkötelezettségük, amikor külföldre költöztek. A modell változói az előző modellbe is bevont nem, iskolai végzettség, szakképzettség transzferálhatósága, idegennyelv-tudás szintje, életkor az elvándorlaskor, és új változó a családi migrációs stratégiai helyzet az elvándorlaskor. A szignifikáns marginális hatásokat a 7. ábra mutatja.

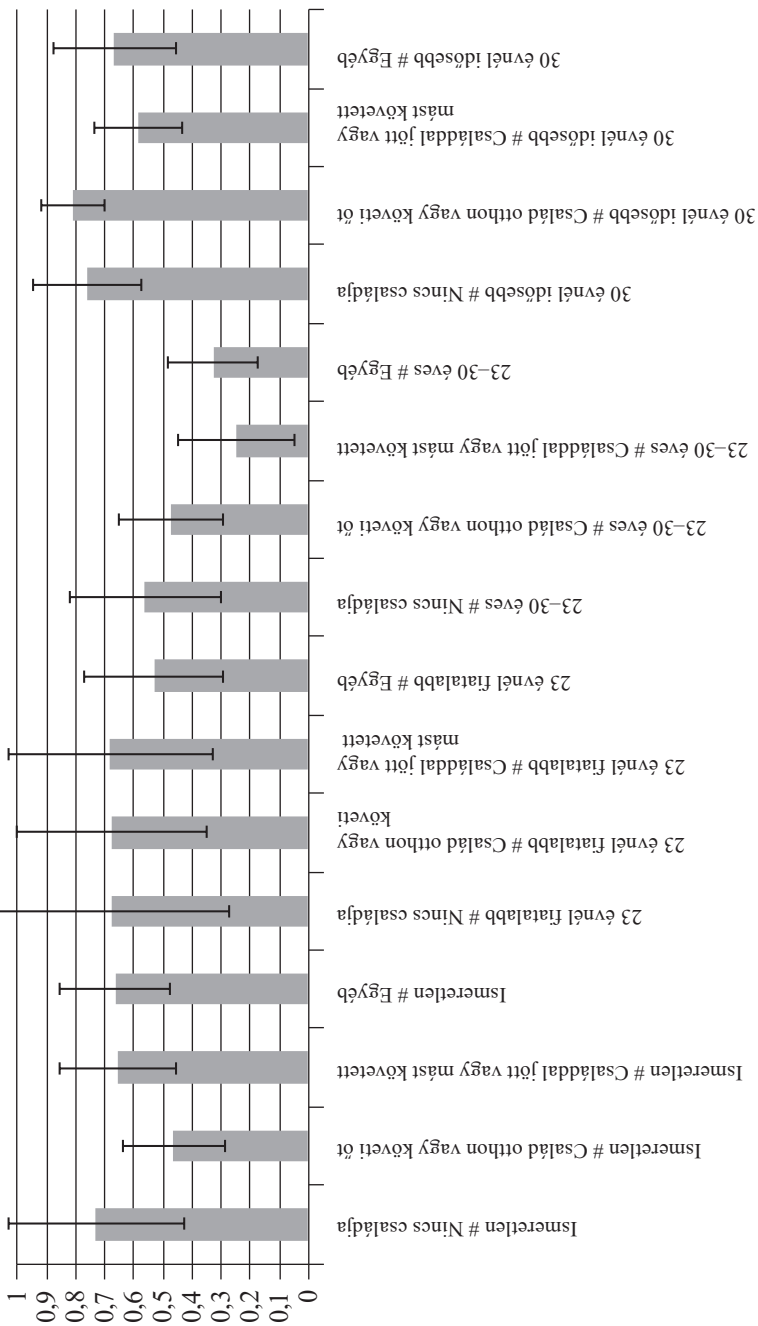
Második modell – az egyéni és demográfiai tényezők és a családi migrációs stratégia hatása a foglalkozásváltás valószínűségére

Forrás: Kutatási adatbázis. A páronkénti szignifikancia azonos betűk esetén 5 százalékos szinten nem jelentős. Iskolai végzettség: érettségénél alacsonyabb (A), érettségizett (A); Életkor az elvándorláskor: ismeretlen (B), 23 évnél fiatalabb (AB), 23–30 éves (A), 30 évnél idősebb (B); Családi helyzet az elindulásakor: nincs családja (A), a családja otthon van vagy előbb érkezett (A), a családjával érkezett vagy más jött előbb (A), egyéb, nincs válasz (A)

8. ábra

Életkor az elinduláskor és családi helyzet az elinduláskor együttes hatása

Forrás: Kutatási adatbázis. A páronkénti szignifikancia azonos betűk esetén 5 százalékos szinten nem jelentős. Ismeretlen életkor minden családi helyzet esetén (AB), 23 évnél fiatalabb minden családi helyzet esetén (AB), 23-30 éves nincs családja (AB), 23-30 éves, a család otthon van vagy követi őt (AB), 23-30 éves családdal jött vagy más követett (A), 23-30 éves egyéb (A), 30 évesnél idősebb nincs családja (B), 30 évesnél idősebb, a család otthon maradt vagy követi őt (B), 30 évesnél idősebb családdal jött vagy más követett (AB), 30 évesnél idősebb egyéb (AB).

Az első modellhez hasonlóan a foglalkozásváltásra a nemnek, az iskolai végzettségnek és az életkornak volt szignifikáns független hatása. A nem és az életkor az elvándorlaskor ebben a modellben is az alapmodellhez hasonló szerepet játszik (7. ábra első és harmadik panel). A felsőfokú végzettségűeknél nagyobb valószínűséggel váltanak foglalkozást az alacsonyabb iskolai végzettségűek, de az eltérés a családi migrációs stratégia változó bevonásával csökkent a végzettségek között (7. ábra középső panel).

Az első modell eredményeihez hasonlóan nem bizonyult szignifikánsnak a szak-képzettség transzferálhatóságának és a nyelvtudás szintjének a független hatása. Az új bevont változó a családi migrációs stratégia volt az elvándorlaskor, várakozásunk ellenére ennek a hatása sem bizonyult szignifikánsnak. Ebben az esetben arra gyanakodhatunk, hogy az életkor befolyásolhatja a családi migrációs stratégiát az induláskor, ezért a két változó interakcióját is vizsgáltuk. Ezt a 8. ábra mutatja. A két változó (életkor és családi migrációs stratégiai helyzet az elvándorlaskor) együttes hatása már szignifikáns abban az érzékeny életkorban, amikor az előzőekben is szignifikánsan eltérő volt a foglalkozásváltás valószínűsége. A 23–30 évesek, akik családdal érkeztek vagy valaki más után jöttek, illetve a 23–30 éves egyéb módon érkezettek szignifikánsan kisebb, 20–30 százalékos valószínűséggel váltanak külföldön foglalkozást, mint a 30 évesnél idősebb család nélküli függetlenek és azok a 30 évesnél idősebbek, akiknek a családjá otthon maradt vagy később jön majd, utóbbiak esetében a foglalkozásváltás valószínűsége nagyon magas, 75–80 százalék, és az eltérés is jelentős, 40–50 százalékpont. Azt látjuk tehát, hogy abban a korcsoportban, ahol a foglalkozásváltás valószínűsége általában alacsonyabb, a családi stratégia is befolyásolja ezt a valószínűséget: ahol a család szerepe fontos, ott kisebb valószínűséggel változtatnak foglalkozást, stabilabb helyzetbe érkeznek. A 30 évnél idősebb család nélküliek viszont, vagy akiknek a családjá otthon maradt, igen nagy valószínűséggel váltanak foglalkozást külföldön. Esetükben a külföldi munkával elérhető jövedelem maximalizálása lehet a fő motívum.

Összességében, ha a családi migrációs stratégiát is bevonjuk a modellbe, minden más tényezőt változatlanul tekintve az első modellhez hasonló eredményt látunk: a külföldön dolgozó nők nagyobb valószínűséggel váltanak foglalkozást, mint a férfiak, a felsőfokú végzettség az alacsonyabb iskolai végzettséghez képest visszafogja a foglalkozás váltására vonatkozó döntés valószínűségét, de ez a hatás csökkent, és az elinduláskor 30 évnél idősebbek szignifikánsan nagyobb valószínűséggel váltanak foglalkozást, mint akik 23–30 éves korukban indultak el. Vélhetően a 23–30 évesek helyzete biztosabb és kockázatkerülőbb, ami visszafogja a foglalkozásváltástól ezt a

korosztályt. A családi stratégiával interakcióban 23–30 éves korban a családi elkötelezettség, a családdal érkezők vagy az erős családi kötöttségekkel rendelkezők helyzete szignifikánsan visszafogja a foglalkozásváltás valószínűségét. A 30 év feletti egyedülállók vagy a család nélkül érkezettek esetében viszont, akiknek a családjuk otthon maradt, magas a foglalkozásváltás valószínűsége. Ez nagyobb kockázatvállalási lehetőségekre utalhat. Az egyedülállók és a családjukat hátrahagyók helyzete a foglalkozásváltás valószínűségében nem tér el szignifikánsan.

A munkapiaci részvétel hatásával bővített modell

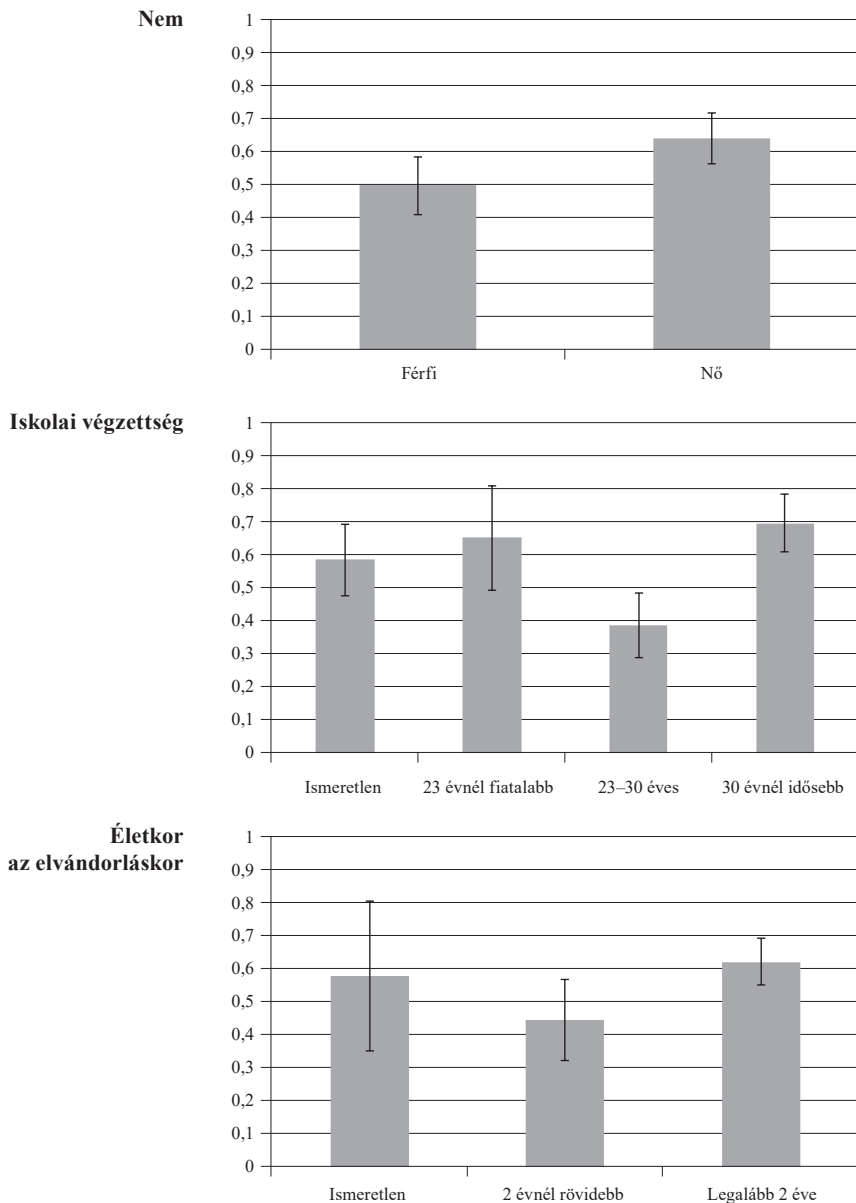
A harmadik modellben az előzőeken túl a munkapiaci részvétel hatását is figyelembe vesszük külföldön. A modellben minden korábbi változó szerepel: nem, iskolai végzettség, szakképzettség transzferálhatósága, idegennyelv-tudás szintje, életkor az elvándorláskor, családi migrációs stratégiai helyzet az elvándorláskor, és új változóként a külföldi munkapiacon való jelenlétet veszi figyelembe a külföldön dolgozás időtartama változó, a külföldi munkapiacon részvétel jelentőségét pedig a jövedelem jelentősége a családi megélhetésben változó. A szignifikáns marginális hatásokat a 9. ábra mutatja.

Az előző modellekhez hasonló a nemek hatása (9. ábra első panel) és az életkor hatása is csak annyiban tér el az előző modelltől, hogy nemcsak a 30 évnél idősebbekhez, hanem a 23 évnél fiatalabbakhoz képest is szignifikáns (9. ábra második panel).

A munkapiaci jelenléthez kapcsolódó új változó a külföldön dolgozás időtartamának a hatását mutatja. A több mint két éve külföldön dolgozók szignifikánsan nagyobb, 60 százalékos valószínűséggel váltanak foglalkozást, mint a rövidebb ideje külföldön dolgozók – az eltérés mintegy 20 százalékpont (9. ábra harmadik panel).

Az előző modellhez hasonló hatást látunk a családi migrációs stratégia az elvándorláskor esetében, azonban az együttes hatás figyelembevételével az eltérések még jelentősebbek: a 23–30 éves családdal érkezők foglalkozásváltásának a valószínűsége alig 20 százalék, míg a 30 évnél idősebb egyedülállók és azok esetében, akiknek a családjuk otthon maradt vagy később jön majd, a foglalkozásváltás valószínűsége 70–80 százalék, az eltérés jelentős, közel négyszeres. Ezt mutatja a 10. ábra.

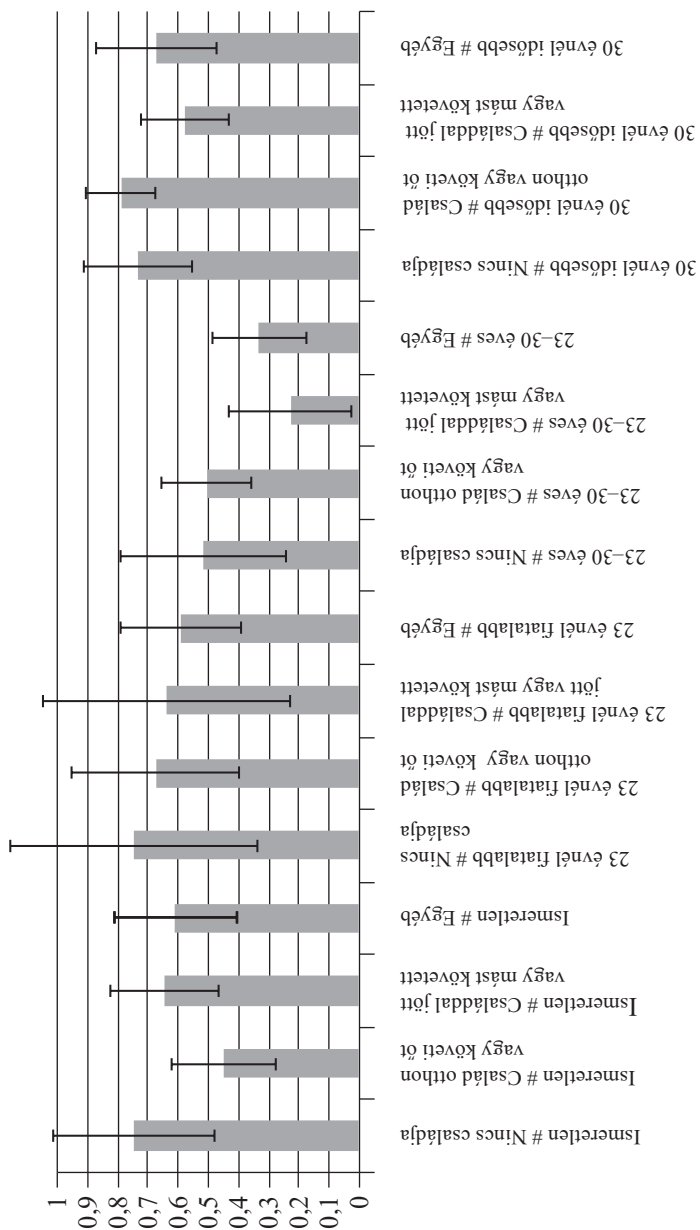
Harmadik modell – az egyéni és demográfiai tényezők, a családi migrációs stratégia és a munkapiaci részvétel hatása a foglalkozásváltás valószínűségére

Forrás: Kutatási adatbázis. A páronkénti szignifikancia azonos betűk esetén 5 százalékos szinten nem szignifikáns. Életkor az elvándorláskor: Ismeretlen (A), 23 évnél fiatalabb (A), 30 évnél idősebb (A). A külföldön dolgozás időtartama: ismeretlen (AB), 2 évnél rövidebb (A), legalább 2 éve (B).

10. ábra

Életkor az elindulásakor és családi helyzet az elindulásakor együttes hatása

Forrás: Kutatási adatbázis. A páronkénti szignifikancia azonos betűk esetén 5 százalékos szinten nem szignifikáns. Ismeretlen életkor minden családi helyzet esetén (ABC), 23 évnél fiatalabb minden családi helyzet esetén (ABC), 23-30 éves nincs családja (ABC), 23-30 éves családdal jött vagy más követi őt (ABC), 23-30 éves családdal jött vagy más követett (A), 23-30 éves egyéb (AB), 30 évesnél idősebb nincs családja (BC), 30 évesnél idősebb családdal jött vagy más követett (ABC), 30 évesnél idősebb egyéb (ABC).

A munkapiaci jelenléte leíró újabb változók bevonásával az iskolai végzettségek közötti eltérés tovább csökkent, és az iskolai végzettségnek összességében már nincs szignifikáns hatása a foglalkozásváltásra. Az első modellhez hasonlóan a szakképzettség transzferálhatóságának, az idegennyelv-tudás szintjének sem volt szignifikáns hatása a foglalkozásváltásra. A munkapiaci jelenléttel bővített modellben továbbá a foglalkozásváltás kényszere és az egyén által megkeresett jövedelem családi jövedelemben játszott aránya közötti összefüggést tételeztünk fel, de előzetes várakozásunk nem teljesült, a megkeresett jövedelem jelentősége a családi megélhetésben változónak nem látszik szignifikáns hatása a foglalkozásváltásra.

Az utolsó modell eredményeit összegezve azt látjuk, hogy minden más tényezőt változatlanul feltételezve ebben a modellben is a külföldön dolgozó nők azok, akik szignifikánsan nagyobb valószínűséggel változtatnak foglalkozást, mint a férfiak. A 23–30 évesekhez képest a 30 évnél idősebbek és a 23 évnél fiatalabbak is szignifikánsan nagyobb valószínűséggel váltanak foglalkozást. Az életkor és a családi migrációs stratégia az induláskor változók interakciójával az együttes hatást látjuk, a 23–30 éves családdal érkezők vélhetően nagyon biztonságos helyzetbe kerülnek a megérkezésükkor, a foglalkozásváltás valószínűsége az esetükben igen alacsony, míg az egyedülálló vagy család nélkül külföldön tartózkodó 30 év felettek esetében magas. Az új munkapiaci jelenléte változók bevonásával az iskolai végzettség elveszti szignifikáns jellegét. Ellenben a munkapiaci jelenléthez kapcsolódó új változó, a külföldön dolgozás időtartama szignifikáns, e szerint a foglalkozásváltás valószínűsége idővel, a fogadó országba integrálódással és a lehetőségek megismerésével nő. A több mint két éve külföldön dolgozók szignifikánsan nagyobb valószínűséggel váltanak foglalkozást, mint a rövidebb ideje külföldön dolgozók, az eltérés jelentős. Végül az előző modellekhez hasonlóan a várakozásunk ellenére a külföldön dolgozók foglalkozásváltásának a magyarázatában nem bizonyult szignifikánsnak a szakképzettség transzferálhatósága, az idegennyelv-tudás és a modellbe bevont új változó – a megkeresett jövedelem jelentősége a családi megélhetésben – sem.

Összefoglalás és tanulságok

A cikkben a külföldi munkavállalással lehetséges foglalkozásváltás valószínűségét igyekeztünk megbecsülni a migrációs irodalom azon elterjedt feltételezése alapján, hogy a külföldi munkavállalás során remélt haszonmaximalizálás sokszor követeli a foglalkozás megváltoztatását, más tevékenység elfogadásának az áldozat-

tát. Az 1. táblázat a három modellbe bevont változókat és azok szignifikáns magyarázóerejét mutatja.

A nők minden modell szerint határozottan nagyobb valószínűséggel váltanak foglalkozást külföldön, mint a férfiak. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők viszont lényegesen kisebb valószínűséggel, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűek, és az érettségivel rendelkezők és nem rendelkezők között kevés különbség látszik.

1. táblázat

A modellek eredményeinek az áttekintése*

ALAPMODELL Egyéni és demográfiai tényezők	MÁSODIK MODELL Egyéni és demográfiai tényezők + a családi migrációs stratégia hatásai	HARMADIK MODELL Egyéni és demográfiai tényezők + a családi migrációs stratégia + a munkapiaci részvétel hatásai
Nem	Nem	Nem
Iskolai végzettség	Iskolai végzettség	Iskolai végzettség
Életkor az elvándorláskor	Életkor az elvándorláskor	Életkor az elvándorláskor
Szakképzettség transzferálhatósága	Szakképzettség transzferálhatósága	Szakképzettség transzferálhatósága
Idegennyelv-tudás szintje	Idegennyelv-tudás szintje	Idegennyelv-tudás szintje
	Családi migrációs stratégiai helyzet az elvándorláskor	Családi migrációs stratégiai helyzet az elvándorláskor
	Életkor az elvándorláskor # A jövedelem jelentősége a családi megélhetésben interakciója	Életkor az elvándorláskor # A jövedelem jelentősége a családi megélhetésben interakciója
		Külföldön dolgozás időtartama
		Jövedelem jelentősége a családi megélhetésben

* A szürke mezőkben szereplő változók hatásai nem voltak szignifikánsak a modellben.

A 23–30 évesek a 30 év felettiéknél, és néhány esetben a nagyon fiatal 23 év alattiaknál is jelentősen kisebb valószínűséggel váltanak foglalkozást, ezt a modellek egyértelműen igazolták. Az életkort és a családi helyzetet együttesen vizsgálva a családdal érkezés a 23–30 évesek foglalkozásváltoztatásának a valószínűségét nagyon erősen visszafogja, míg az idősebb, 30 év feletti egyedülállók és a családot hátrahagyva, nélkülük külföldön dolgozók esetében jelentősen növeli.

A munkapiaci jelenlét, a külföldön tartózkodás időtartama, illetve a családi jövedelemben betöltött szerep változó bevonásával az iskolai végzettség szerepe el-

veszti szignifikáns magyarázóerejét. Erős hatásnak a külföldön dolgozás időtartama tűnik. A tartósabb, két évnél hosszabb tapasztalatszerzés, a külföldi munkapiacra történt nagyobb integrálódás növeli a foglalkozásváltás valószínűségét.

Összességében a nők, a legfeljebb érettségizettek, a 30 év feletti és a két évnél hosszabb idő óta már külföldön élők váltanak nagyobb valószínűséggel foglalkozást. Az összes modellben és minden tényező mellett azonban a foglalkozásváltás valószínűsége igen jelentős, azaz a külföldi munkavállalás gyakran és nagy valószínűséggel foglalkozásváltással jár. Az igazolható hatások arra mutatnak, hogy a foglalkozásváltás csökken a biztosabb szakmai és családi háttér, magasabb iskolázottság mellett.

A modellekben egyáltalán nem bizonyult szignifikánsnak egy sor olyan változó, amely feltételezésünk szerint magyarázhatja a foglalkozásváltást: mindenekelőtt a szakképzettség transzferálhatósága. A hatás gyenge, más erősebb faktorokhoz képest nem szignifikáns. A nyelvtudás szintje sem mutatott szignifikáns hatást, de látható, hogy a tartós külföldön élés mellett a nyelvtudás már nem fontos tényező. A foglalkozásváltással elért jövedelem családi jövedelemben játszott szerepe sem bizonyult szignifikánsnak.

A foglalkozásváltás irányai a leíró statisztikákban azt mutatták, hogy a külföldön élők egy része jó eséllyel megtartja az otthoni foglalkozását, különösen az orvosok és általában az egészségügyben, valamint az építőiparban dolgozók, de a felsőfokú végzettségű vezetők, gazdasági vagy műszaki foglalkozásúak is. A fizikai munkakörökben dolgozók egy jelentős része a korábbi foglalkozását részben megőrzi és hasonló foglalkozást talál, míg a jellemzően betanított vagy segédmunkát végzők egy része a kereskedelemből, a szolgáltató ágazatból érkezik, vagy korábban is hasonló tevékenységet végzett, illetve munkanélküli volt.

A foglalkozásváltás a külföldön dolgozók csak egy kis része számára jelent alacsony státuszú munkát, a többség hasonló foglalkozást talál. Ezek közül néhány egyértelmű hatást tudunk azonosítani.

Hivatkozások

- Bauer, T. K. – Zimmermann, K. F. [1999]: Assessment of possible migration pressure and its labour market impact following EU enlargement to Central and Eastern Europe. IZA Research Report No. 3. IZA, Bonn.
- Beauchemin, C. – González-Ferrer, A. [2011]: Sampling international migrants with origin-based snowballing method: New evidence on biases and limitations. *Demographic Research*, Vol. 25., No. 3., 103–134. o. doi:10.4054/DemRes.2011.25.3
- Becker, G. [1975]: Human Capital. The University of Chicago Press, Chicago.
- Bethlehem, J. [2010]: Selection bias in web surveys. *International Statistical Review*, Vol. 78., No. 2., 161–188. o.
- Blaskó Zsuzsa – Gödri Irén [2014]: Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 57. évf., 4. sz., 271–307. o.
- Blaskó, Zsuzsa [2014]: Surveying the Absentees – Surveying the Emigrants. Seemig working papers, series No. 4., KSH–NKI, Budapest.
- Blaskó Zsuzsa – Ligeti Anna Sára – Sik Endre [2014]: Magyarok külföldön – Mennyien? Kik? Hol? *Társadalmi Riport*, 12. évf., 1. sz., 351–372. o.
- Bodnár Katalin – Szabó Lajos [2014]: A kivándorlás hatása a hazai munkaerőpiacra. MNB-tanulmányok, 114.
- Borjas, G. J. [1989]: Economic theory and international migration. *International Migration Review*, Vol. 23., No. 3., 457–485. o. doi:10.1177/019791838902300304
- Borjas, G. J. [2001]: Does immigration grease the wheels of the labor market? *Brookings Papers on Economic Activity*, Vol. 32., No. 1., 69–134. o.
- Borjas, G. J. [1987]: Self-selection and the earnings of immigrants. *American Economic Review*, Vol. 77., No. 4., 531–553. o.
- Gjoka, M. – Kurant, M. – Butts, C. T. – Markopoulou, A. [2010]: Walking in Facebook: A case study of unbiased sampling of OSNs. 2010 Proceedings IEEE INFOCOM, 1–9. o.
- Guzi, M. – Kahanec, M. – Kureková, M. L. [2018]: How immigration grease is affected by economic, institutional, and policy contexts: Evidence from EU labor markets. *Kyklos*, Vol. 71., No. 2., 213–243. o.
- Hárs Ágnes [2016]: Elvándorlás, bevándorlás és a magyar munkaerőpiac. Jelenségek, hatások, lehetőségek. In: *Kolosi Tamás – Tóth István György: Társadalmi Riport 2016. Tárki*, 309–331. o.
- Hárs Ágnes – Simon Dávid [2015]: A munkaerő-migráció változása a kétezres években Magyarországon – Köllő János (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2016. Budapest, Magyarország: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, No. BWP – 2015/2.
- Hárs Ágnes – Simon Dávid [2016a]: Miért mennek el az orvosok – és miért maradnának itthon? – I. rész. A magyarországi orvosmigráció sajátosságairól. *Külgazdaság*, LX. évf., 5–6. sz., 3–26. o.
- Hárs Ágnes – Simon Dávid [2016b]: Miért mennek el az orvosok – és miért maradnának itthon? – II. rész. A magyarországi orvosmigráció sajátosságairól. *Külgazdaság*, LX. évf., 9–10. sz., 3–6. o.
- Hárs Ágnes – Simon Dávid [2017]: A külföldi munkavállalás és a munkaerőhiány. In: *Fazekas Károly – Köllő János* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2016. Budapest, Magyarország: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, 94–108. o.
- Hárs Ágnes – Simon Dávid [2019]: Ifjúsági elvándorlás – fiatalok külföldi munkavállalása. In: *Fazekas Károly – Csillag Márton – Hermann Zoltán – Scharle Ágota* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2018. Budapest, Magyarország: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, 146–150. o.
- Hárs Ágnes – Simon Dávid [2020]: Migráció – a valóság közelítése innovatív módszerekkel. Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, Budapest.

- Kahanec, M. – Pytliková, M. – Zimmermann, K. F.* [2016]: The free movement of workers in an enlarged European Union: Institutional underpinnings of economic adjustment. In: *Kahanec, M. – Zimmermann, K. F.* (eds.): *Labor Migration, EU Enlargement, and the Great recession*, 1–34. o.
- Kandel, W. – Massey, D. S.* [2002]: The culture of Mexican migration: A theoretical and empirical analysis. *Social Forces*, Vol. 80., No. 3., 981–1004. o.
- Kováts, András – Papp Z., Attila* [2016]: Patterns of success amongst Hungarians living in the UK. *Review of Sociology*, Vol. 26., No. 4., 95–123. o.
- Liu, M. M. – Creighton, M. J. – Riosmena, F. – Muñoz, P. B.* [2016]: Prospects for the comparative study of international migration using quasi-longitudinal micro-data. *Demographic Research*, Vol. 35., 745–782. o.
- Nowotny, K.* [2016]: Are overqualified migrants self-selected? Evidence from Central and Eastern European countries. *Journal of Human Capital*, Vol. 10., No. 3., 303–346. o. doi:10.1086/687415
- Huber, P. – Landesmann, M. – Robinson, C. – Stehrer, R.* [2010]: Migration, skills and productivity. Research Reports, 365, WIIW. Vienna Institute for International Economic Studies.
- Salganik, M. J. – Heckathorn, D. D.* [2004]: Sampling and estimation in hidden populations using respondent-driven sampling. *Sociological Methodology*, Vol. 34., No. 1., 193–239. o.

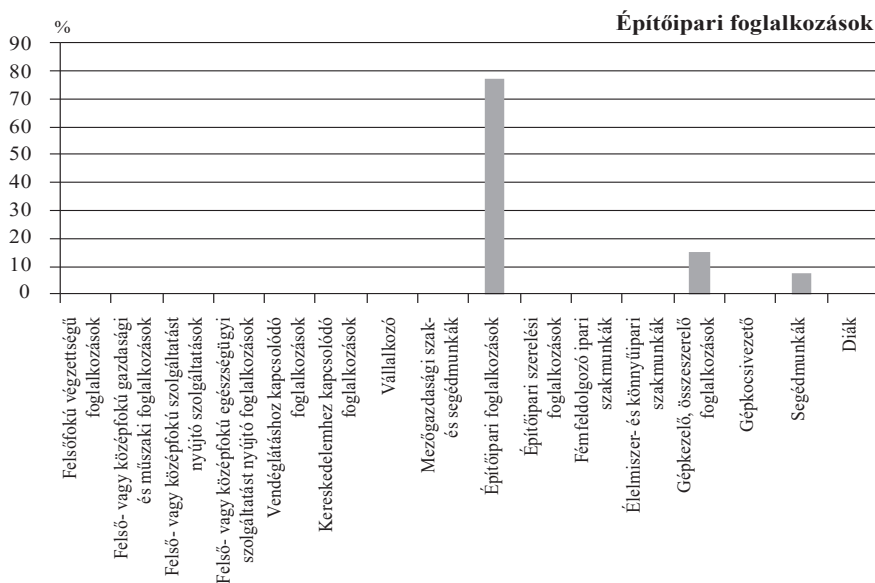
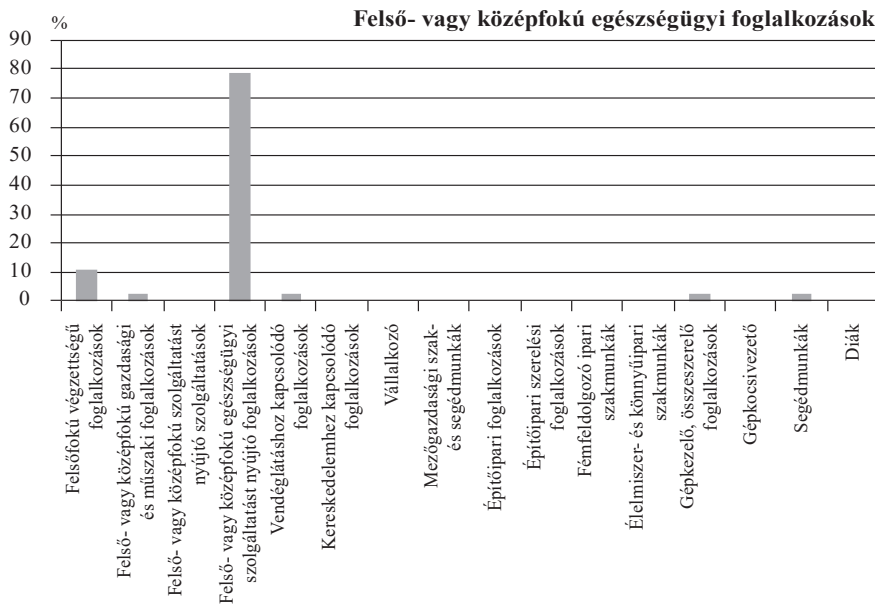
MELLÉKLETEK

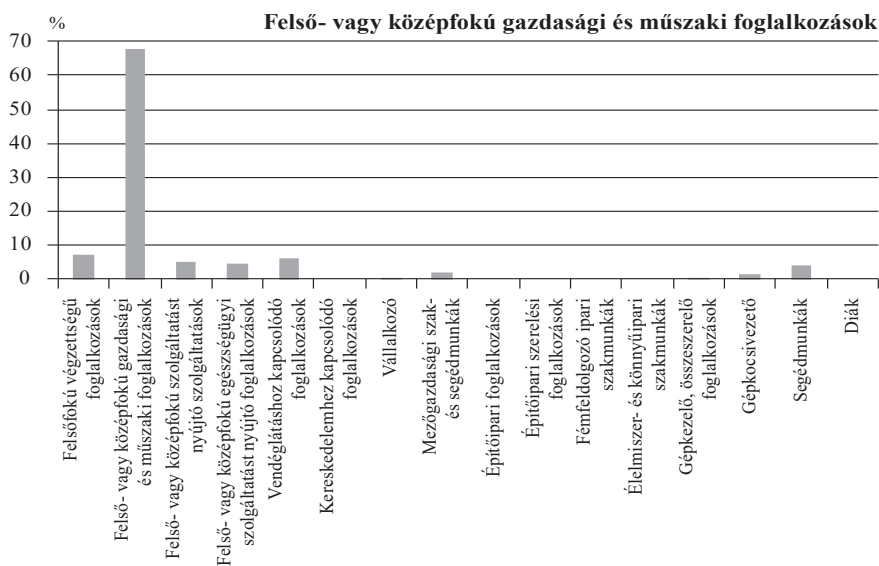
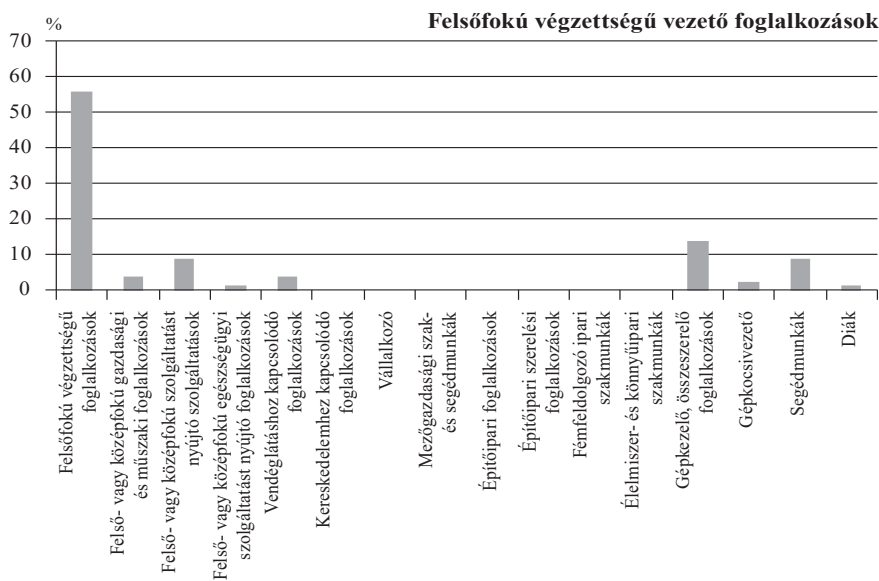
I. melléklet

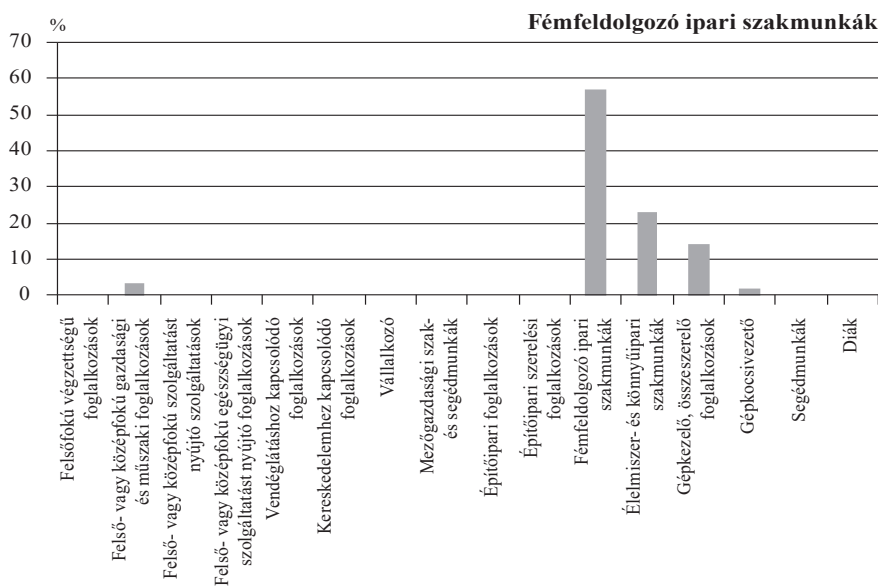
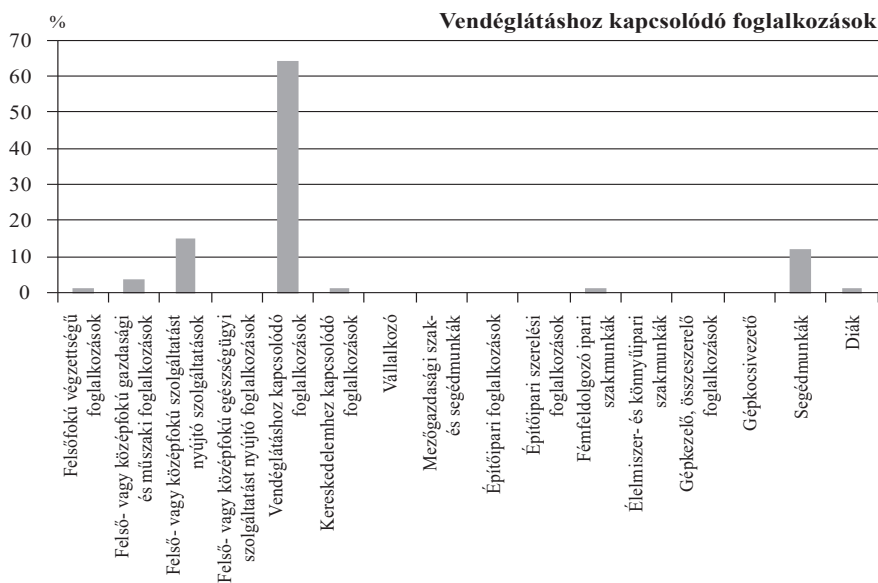
Az ISCO–88 foglalkozási csoportok átkódolása és csoportokra bontása

A vizsgálat foglalkozás-csoportjai	Leírás	ISCO–88 kód
Felsőfokú végzettségű foglalkozások	Vezetők, felsőfokú végzettségűek és fegyveres erők foglalkozásai, kivéve ha kisservezet vagy részegység vezetője	1, 2 & 0
Felső- vagy középfokú gazdasági és műszaki foglalkozások	Egyéb felső- vagy középfokú gazdasági-műszaki foglalkozások, illetve irodai foglalkozások + kisservezet vezetője	311–321, 341–345, 4, 511
Felső- vagy középfokú szolgáltatást nyújtó foglalkozások	Egyéb felső- vagy középfokú szolgáltatást nyújtó foglalkozások, kivéve: vendéglátás, kereskedelem + kisservezet vezetője	331–334, 346–348, 512–516
Felső- vagy középfokú egészségügyi szolgáltatást nyújtó foglalkozások	Egészségüghöz kapcsolódó foglalkozások Ápoló- és kapcsolódó foglalkozások	322, 323
Vendéglátáshoz kapcsolódó foglalkozások	Vendéglátás (szakács, pincér, bárfiú) + részegység, kisservezet vezetője	5122–5123
Kereskedelemhez kapcsolódó foglalkozások	Kereskedelmi foglalkozások + részegység, kisservezet vezetője	5210–5230
Mezőgazdasági szak- és segédmunkák	Mezőgazdasági foglalkozások és segédmunkák + részegység, kisservezet vezetője	6, 92
Építőipari foglalkozások	Építőipari foglalkozások + részegység, kisservezet vezetője	7111–7129
Építőipari szerelési foglalkozások	Építőipari szerelési foglalkozások	7131–7143
Fémfeldolgozó ipari szakmunkák	Fémfeldolgozó ipari foglalkozások + részegység, kisservezet vezetője	7211–7311
Élelmiszer- és könnyűipari szakmunkák	Élelmiszeripari és más könnyűipari foglalkozások	7312–7442
Gépkezelő, összeszerelő foglalkozások	Gépkezelő, összeszerelő (kivéve személygépkocsi, taxi, kisteherautó vezetője, busz- és villamosvezető, nehézgépjármű vezetője)	81–82
Gépkocsivezető	Személygépkocsi, taxi, kisteherautó vezetője, busz- és villamosvezető, nehézgépjármű vezetője	8322–8324
Segédmunkák	Segédmunkák (kivéve mezőgazdasági),	9
Vállalkozó	Ahol nem azonosítható egyébként a kisservezet-vezető foglalkozása	

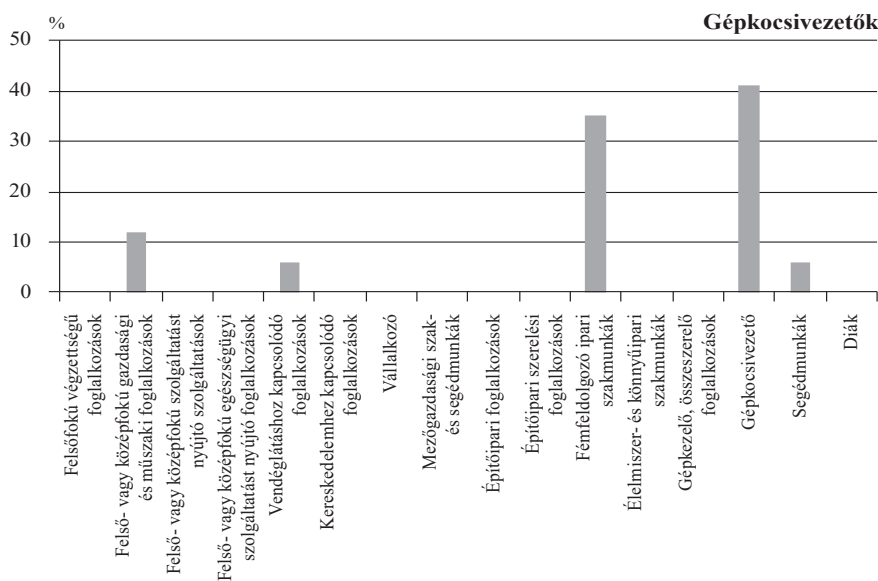
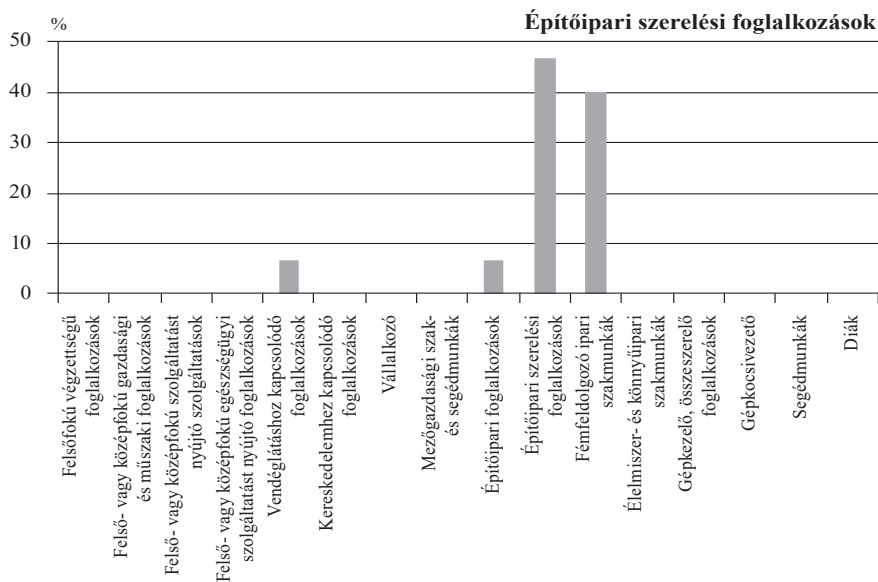
A korábbi otthoni foglalkozásukat magas vagy elég magas arányban megőrzők

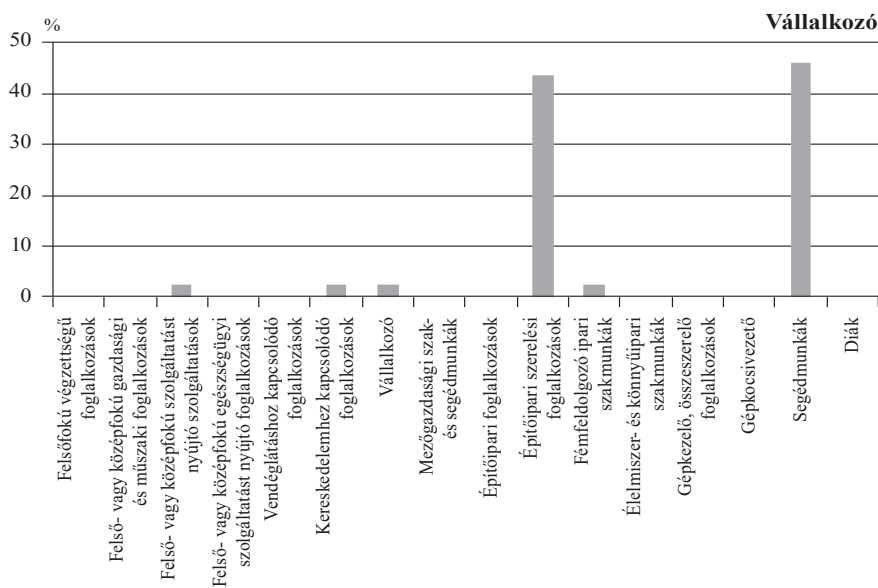
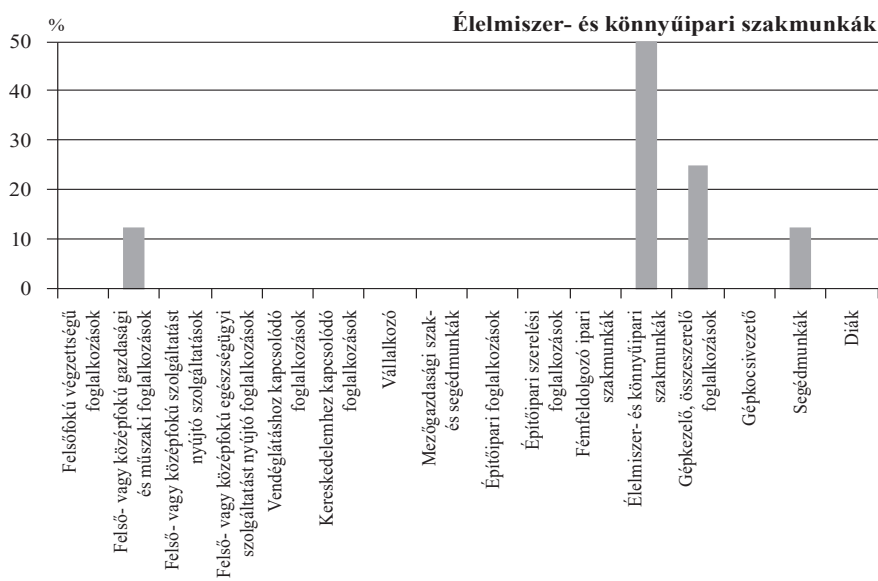

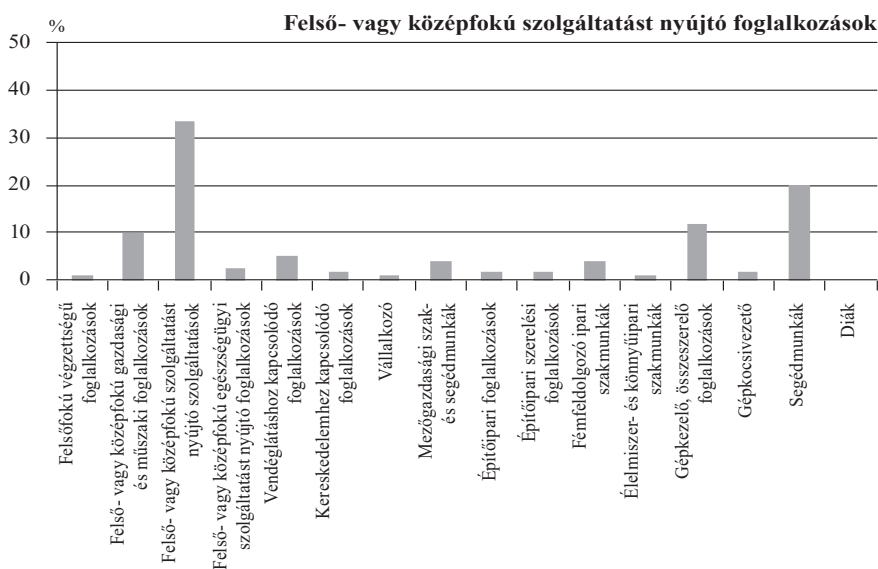
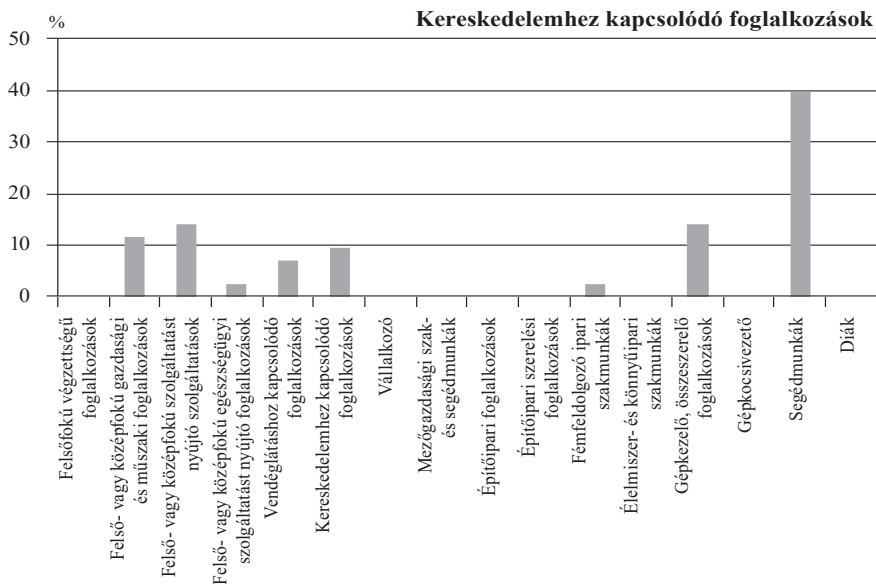

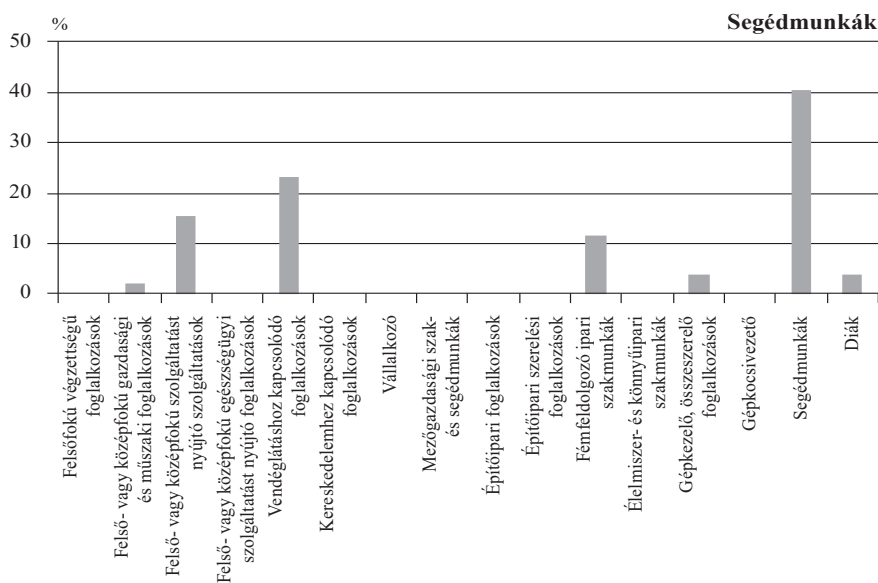
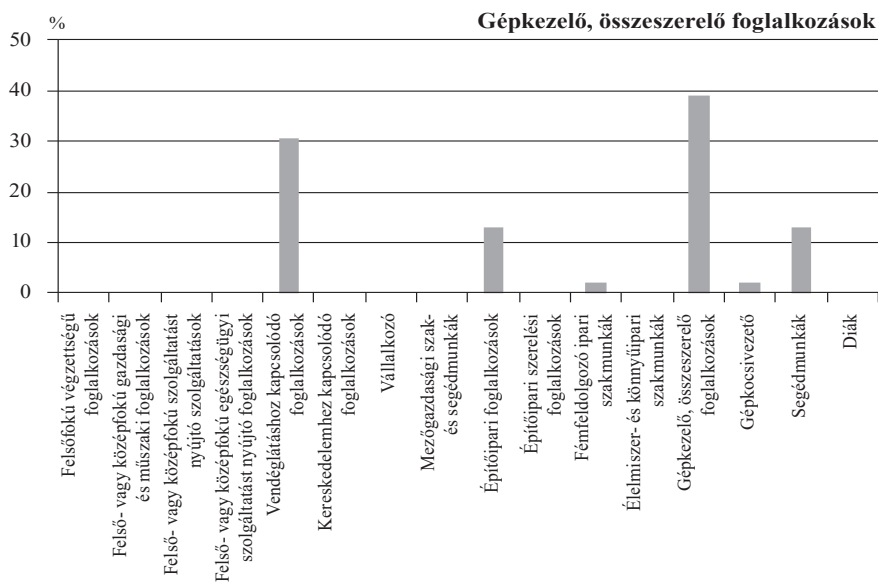
A korábbi otthoni foglalkozásukat részben megőrzők és a hasonló foglalkozást találók

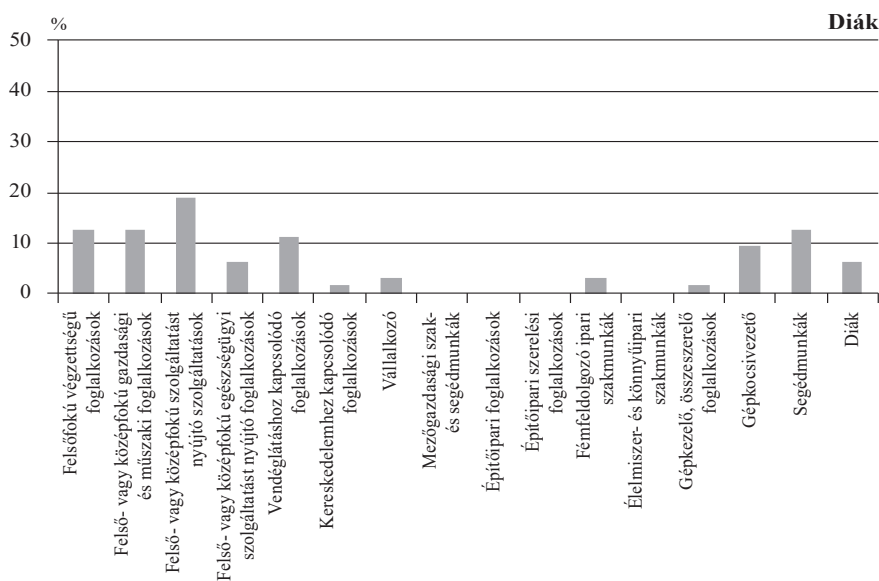
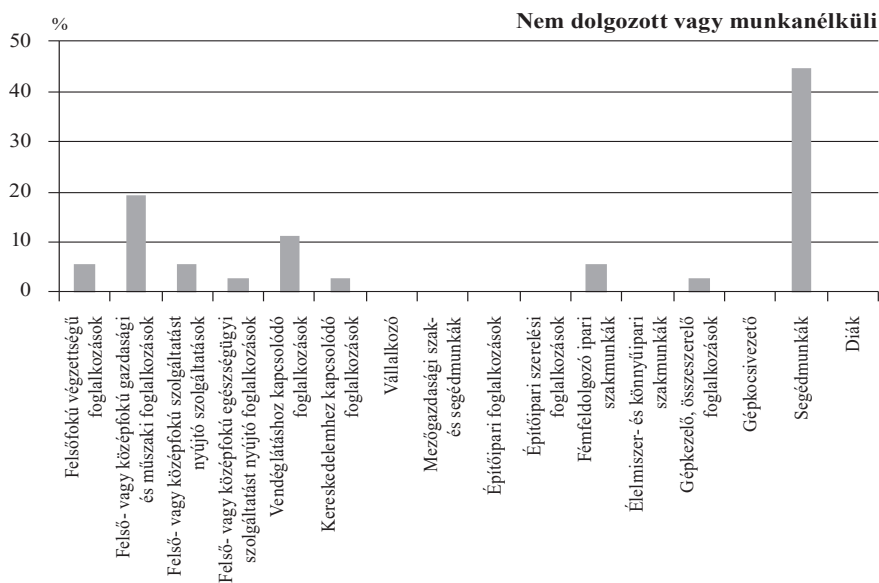

A korábbi otthoni foglalkozásuk után külföldön bármilyen, illetve jellemzően betanított vagy segédmunkát végzők

Külföldi munkavállalás, foglalkozásváltás és szakmaelhagyás

**Logisztikus regressziós modellek a foglalkozásváltásra
(az utolsó külföldi és az utolsó hazai foglalkozás eltéréseire)**

Tényezők	Értékek	Becsült marginális valószínűségek (standard hibák)					
		Alapmodell*		Családi migrációs stratégia**		Családi + munkapiaci hatások***	
Nem	Férfi	0,71 _a	(0,08)	0,49 _a	(0,04)	0,50 _a	(0,04)
	Nő	0,63 _a	(0,05)	0,65 _b	(0,04)	0,64 _b	(0,04)
Iskolai végzettség	Alapfokú (érettségi nélkül)	0,43 _b	(0,05)	0,66 _a	(0,07)	0,64 _a	(0,07)
	Érettségi	0,54 _a	(0,08)	0,63 _a	(0,05)	0,62 _a	(0,05)
	Felsőfokú (diploma)	0,65 _a	(0,04)	0,45 _b	(0,04)	0,48 _a	(0,04)
Szakmai képzettség	Nincs szakképzettség	0,53 _a	(0,06)	0,55 _a	(0,06)	0,57 _a	(0,06)
	Nehezen hasznosítható szakképzettség	0,61 _b	(0,07)	0,63 _a	(0,04)	0,62 _a	(0,04)
	Jól hasznosítható szakképzettség	0,63 _{a,b}	(0,10)	0,52 _a	(0,05)	0,51 _a	(0,05)
Kor elvándorláskor	Ismeretlen	0,37 _a	(0,06)	0,61 _b	(0,06)	0,59 _a	(0,04)
	23 éves kor alatt	0,72 _b	(0,05)	0,63 _{a,b}	(0,08)	0,49 _a	(0,06)
	23–31 év között	0,60 _a	(0,04)	0,38 _a	(0,05)	0,59 _a	(0,06)
	31 év felett	0,51 _a	(0,06)	0,70 _b	(0,05)	0,65 _a	(0,08)
Idegen nyelv ismerete	Nem vagy gyengén beszél idegen nyelvet, illetve nem válaszolt	0,71 _a	(0,08)	0,59 _a	(0,04)	0,39 _b	(0,05)
	Elég jól vagy magas szinten beszél idegen nyelvet, illetve egyéb nyelvet beszél	0,63 _a	(0,05)	0,51 _a	(0,06)	0,70 _a	(0,04)
Család elvándorláskor	Nincs családja			0,68 _a	(0,07)	0,67 _a	(0,07)
	A családja otthon van vagy előbb érkezett			0,62 _a	(0,05)	0,62 _a	(0,05)
	A családjával érkezett vagy más jött előbb			0,51 _a	(0,06)	0,50 _a	(0,06)
	Egyéb – nincs válasz			0,54 _a	(0,06)	0,55 _a	(0,05)

Külföldi munkavállalás, foglalkozásváltás és szakmaelhagyás

Tényezők	Értékek	Becsült marginális valószínűségek (standard hibák)		
		Alapmodell*	Családi migrációs stratégia**	Családi + munkapiaci hatások***
Külföldön ledolgozott hónapok száma	Ismeretlen			0,58 _{a,b} (0,12)
	Kevesebb mint 24 hónap			0,44 _a (0,06)
	24 hónap vagy annál több			0,62 _b (0,04)
Jövedelem jelentősége a háztartásban	Kicsi vagy nincs			0,61 _a (0,04)
	Jelentős vagy csak ő keres			0,54 _a (0,04)
-2LL		921,2	905,2	862,7
Modellteszt		$\chi^2 = 133,6$ $df = 9$ $p < 0,001$	$\chi^2 = 166,9$ $df = 21$ $p < 0,001$	$\chi^2 = 192,1$ $df = 24$ $p < 0,001$
Nagelkerke R^2		0,213	0,261	0,296
Hosmer–Lemeshow-teszt		$p = 0,077$	$p = 0,028$	$p = 0,063$
Klasszifikációpontosság		68,7%	71,4%	72,3%

Megjegyzés: Az alsó indexben szereplő, egy tényező különböző értékeire vonatkozó eltérő betűjelek a marginális valószínűségek közötti szignifikáns eltérést jelzik ($p < 0,05$). Zárójelben a becslések standard hibája szerepel.

* $\text{logit (foglalkozásváltás)} = b_0 + b_1 (\text{nem}) + b_2 (\text{iskolai végzettség}) + b_3 (\text{szakmai képzettség}) + b_4 (\text{kor elvándorlaskor}) + b_5 (\text{idegen nyelv ismerete})$

** $\text{logit (foglalkozásváltás)} = \text{alapmodell} + b_6 (\text{család elvándorlaskor}) + b_7 (\text{kor elvándorlaskor}) + b_8 (\text{család elvándorlaskor})$

*** $\text{logit (foglalkozásváltás)} = \text{alapmodell} + \text{családi hatások} + b_8 (\text{külföldön ledolgozott hónapok száma}) + b_9 (\text{jövedelem jelentősége a családban})$

Tényezők	Értékek		Becsült marginális valószínűségek (standard hibák)			
			Családi migrációs stratégia		Családi + munkapiaci hatások	
Család elvándorlaskor és kor elvándorlaskor (interakciós hatás)	Nincs családja	Ismeretlen a kora	0,73 _{a,b}	(0,15)	0,75 _{a,b,c}	(0,14)
	A családja otthon van vagy előbb érkezett	Ismeretlen a kora	0,46 _{a,b}	(0,09)	0,45 _{a,b,c}	(0,09)
	A családjával érkezett vagy más jött előbb	Ismeretlen a kora	0,66 _{a,b}	(0,10)	0,65 _{a,b,c}	(0,09)
	Egyéb – nincs válasz	Ismeretlen a kora	0,66 _{a,b}	(0,10)	0,61 _{a,b,c}	(0,10)
	Nincs családja	23 éves kor alatt	0,68 _{a,b}	(0,21)	0,75 _{a,b,c}	(0,21)
	A családja otthon van vagy előbb érkezett	23 éves kor alatt	0,68 _{a,b}	(0,17)	0,67 _{a,b,c}	(0,14)
	A családjával érkezett vagy más jött előbb	23 éves kor alatt	0,68 _{a,b}	(0,18)	0,64 _{a,b,c}	(0,21)
	Egyéb – nincs válasz	23 éves kor alatt	0,53 _{a,b}	(0,12)	0,59 _{a,b,c}	(0,10)
	Nincs családja	23–31 év között	0,56 _{a,b}	(0,13)	0,52 _{a,b,c}	(0,14)
	A családja otthon van vagy előbb érkezett	23–31 év között	0,47 _{a,b}	(0,09)	0,50 _{a,b,c}	(0,08)
	A családjával érkezett vagy más jött előbb	23–31 év között	0,25 _a	(0,10)	0,23 _a	(0,10)
	Egyéb – nincs válasz	23–31 év között	0,33 _a	(0,08)	0,33 _{a,b}	(0,08)
	Nincs családja	31 év felett	0,76 _b	(0,09)	0,74 _{b,c}	(0,09)
	A családja otthon van vagy előbb érkezett	31 év felett	0,81 _b	(0,06)	0,79 _c	(0,06)
	A családjával érkezett vagy más jött előbb	31 év felett	0,58 _{a,b}	(0,08)	0,58 _{a,b,c}	(0,07)
	Egyéb – nincs válasz	31 év felett	0,67 _{a,b}	(0,11)	0,67 _{a,b,c}	(0,10)

Megjegyzés: Az alsó indexben szereplő, egy tényező különböző értékeire vonatkozó eltérő betűjelek a marginális valószínűségek közötti szignifikáns eltérést jelzik ($p < 0,05$). Zárójelben a becslések standard hibája szerepel.